

Utvrđene feudalne rezidencije Pokuplja u 15. i 16. stoljeću - Primjeri Dubovca, Novigrada na Dobri, Ribnika i Ozlja

Jurinčić, Dora

Undergraduate thesis / Završni rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:282413>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-07**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET

Dora Jurinčić

**UTVRĐENE FEUDALNE REZIDENCIJE POKUPLJA U 15. I 16. STOLJEĆU -
PRIMJERI DUBOVCA, NOVIGRADA NA DOBRI, RIBNIKA I OZLJA**

Završni rad

Rijeka, 2023.

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET U RIJECI
ODSJEK ZA POVIJEST UMJETNOSTI

**UTVRĐENE FEUDALNE REZIDENCIJE POKUPLJA U 15. I 16. STOLJEĆU -
PRIMJERI DUBOVCA, NOVIGRADA NA DOBRI, RIBNIKA I OZLJA**

Završni rad

Studentica: Dora Jurinčić

Mentor: dr. sc. Marijan Bradanović red. prof.

Rijeka, rujan 2023.

Izjava o autorstvu

Ovime potvrđujem da sam osobno napisala završni rad pod naslovom *Utvrdene feudalne rezidencije Pokuplja u 15. i 16. Stoljeću - primjeri Dubovca, Novigrada na Dobri, Ribnika i Ozlja* i da sam njegova autorica. Svi dijelovi rada, nalazi ili ideje koje su u radu citirane ili se temelje na drugim izvorima (bilo da su u pitanju mrežni izvori, znanstvenim stručni ili popularni članci) u radu su jasno označeni kao takvi te adekvatno navedeni u popisu literature.

9. rujna 2023. u Rijeci

Dora Jurinčić

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. Povijesni razvoj srednjovjekovnog burga i terminologija fortifikacija	2
3. Presjek povijesnih događanja u Hrvatskoj u 15. i 16. stoljeću	7
3.1. Važnost položaja Pokuplja i grada Karlovca	10
3.2. Grad Karlovac	11
4. Utvrde na području Karlovca.....	13
5. Dubovac	14
5.1. Dubovac – povijesni podaci.....	15
5.2. Dubovac – arhitektonske karakteristike	17
6. Novigrad na Dobri	19
6.1. Novigrad na Dobri – povijesni podaci	20
6.2. Novigrad na Dobri – arhitektonske karakteristike	22
6. Ribnik.....	26
7.1. Ribnik – povijesni podaci	26
7.2. Ribnik – arhitektonske karakteristike	28
8. Ozalj.....	31
8.1. Ozalj – povijesni podaci.....	31
8.2. Ozalj – arhitektonske karakteristike.....	33
9. Osobna svjedočanstva o recentnim obnovama fortifikacijske arhitekture na karlovačkom području	36
10. Zaključak.....	38
11. Popis literature	40
12. Popis reprodukcija:	43
13. Title, Abstract, Keywords.....	45

Sažetak

U ovome završnome radu bavit ćemo se povijesno-umjetničkim kontekstom utvrđenih feudalnih rezidencija u području Pokuplja u vremenskom rasponu od 15. do 16. stoljeća. Posebno ćemo se osvrnuti na utvrde u Ribniku, Dubovcu, Ozlju i Novigradu na Dobri. Pokuplje je naziv za područje smješteno uz rijeku Kupu, u ovome kontekstu smješteno u sjeverozapadnom dijelu Karlovačke županije, a predstavljalo je središte političkih i vojnih događanja u tom razdoblju. Utvrđene su rezidencije imale ključnu ulogu u obrani ovog područja, posebno kada govorimo o prijetnjama osmanskih razaranja. Utvrde obrambene namjene štatile su stanovništvo i teritorijalni integritet tog područja. Karlovac, utemeljen 1579. godine, postao je središte vojne i upravne vlasti te je ubrzo zadobio strateški značaj u obrani Hrvatske, ali i sprječavanju osmanskih prodora prema Kranjskoj i drugim austrijskim zemljama. U ovom će radu naglasak biti na primjerima utvrđenih feudalnih rezidencija koje su svoj najveći značaj bilježile prije izgradnje karlovačke utvrde. Dubovac, smješten na brdu sjeverozapadno od Karlovca, imao je važnu obrambenu ulogu u zaustavljanju prodora Osmanlija dolinama rijeka Kupe i Korane. Novigrad na Dobri nalazi se sjeverozapadno od Dubovca uz rijeku Dobru. Ribnik je u Hrvatskoj rijedak primjer dobro očuvane utvrde tipa *wasserburg* u Hrvatskoj, bez pretjeranih restauratorskih intervencija. Ozalj je smješten na brežuljku iznad rijeke Kupe, a bio je središte jednog od najvećih feudalnih posjeda na području Pokuplja. Utvrđene feudalne rezidencije također su imale značajan utjecaj na kulturni i društveni život regije. Gubitkom svoje obrambene važnosti, mnoge utvrde su tijekom 17. i 18. stoljeća adaptirane, sa svrhom podizanja standarda stanovanja i u smislu njihova razvoja kao središta ladanjskih gospodarstava. Nedostatak relevantne povijesno-umjetničke literature za pojedine utvrde predstavljao je značajan izazov pri izradi ovog rada.

Ključne riječi: Pokuplje, Dubovac, Novigrad na Dobri, Ozalj, Ribnik, utvrđene feudalne rezidencije, 15. i 16. stoljeće

1. Uvod

Utvrđene feudalne rezidencije Pokuplja u 15. i 16. stoljeću predstavljaju dragocjeni dio kulturne i povijesne baštine Karlovačke županije. Pokuplje je smješteno na sjeverozapadu Hrvatske, a tijekom povijesti bilo je obilježeno brojnim političkim i vojnim događanjima. U ovom radu razmatramo utvrde na poručju Pokuplja Karlovačke županije. Nadležnost za njihovu zaštitu i očuvanje ima Ministarstvo kulture i medija Republike Hrvatske, Uprava za zaštitu kulturne baštine, s Konzervatorskim odjelom u Karlovcu. Sve utvrde upisane su na listu zaštićene nepokretne kulturne baštine RH, pod stručnim terminom stari gradovi.¹

U protuosmanskome ratovanju koncem 15. st. utvrđene rezidencije, poput Ribnika, Dubovca, Ozlja i Novigrada na Dobri, imale su ključnu ulogu u obrani i upravljanju ovim područjem, te su oblikovale njegovu povijest i kulturu. Tijekom 15. i 16. stoljeća Hrvatska se suočavala s izazovima političkih previranja, vojnih sukoba i utjecajem susjednih feudalnih gospodarstava. U to vrijeme, regija Pokuplja sa svojim plodnim poljima i rijekama postala je meta interesa vladara i plemstva. Potreba za obranom od Osmanlija i drugih neprijatelja potaknula je izgradnju utvrda koje bi štatile to područje zajedno s njegovim žiteljima. Jedna od najvažnijih utvrda koja je obilježila to razdoblje je Karlovac, osnovan 1579. godine. Izgradnja karlovačke tvrđave bila je vezana uz blokiranje prodora Osmanlija prema Kranjskoj i Austriji te su tako njegove fortifikacije postale ključno uporište u obrani cijelog kraja.² Svojim položajem predstavljao je *štit* za obranu utvrda koje su predmetom ovog rada – Dubovac, Novigrad na Dobri, Ribnik, Ozalj, tako da je s njegovom izgradnjom opao njihov vojni značaj.

Ovim ćemo završnim radom pružiti dublji uvid u povijest i značaj ovih feudalnih rezidencija u Pokuplju tijekom 15. i 16. stoljeća, osobito njihovo arhitektonsko oblikovanje toga doba. Kako bismo bolje razumjeli njihov značaj i nastanak, bit će riječi o povijesnim događanjima na tlu predmetnog područja tijekom 15. i 16. stoljeća. Zatim slijedi analiza povijesnoga razvoja samih utvrda kao i njihove arhitektonske i umjetničke karakteristike. Posljednji dio rada odnosi se na

¹ Ministarstvo kulture i medija, <https://registar.kulturnadobra.hr/#/> (pristupljeno 30.8.2023.)

² Kruhek, Milan, *Karlovac. Utvrde, granice, ljudi*. Matica hrvatska., Zagreb, 1995, str. 3.

suvremene izazove konzervatorske struke u pokušaju restauracije i obnove istih utvrda jer njihovo očuvanje predstavlja važan zadatak kako bismo sačuvali kulturno nasljeđe.

U zaključku završnog rada važno je utvrditi i razumjeti kako je povijest oblikovala arhitekturu i funkciju ovih fortifikacija. Analizom brojnih pisanih i slikovnih izvora te literature, kao i na temelju proučavanja ovih utvrda može se zaključiti da one nisu samo svjedočanstvo prošlosti, već i spomenici koji nas podsjećaju na izazove i trijumfe naših predaka te graditeljsko umijeće i tipologiju građenja i življenja tog vremena. Zahvaljujući njima možemo bolje razumjeti korijene i identitet naše kulture. Ovaj rad trebao bi pridonijeti boljem razumijevanju materijalnih ostataka plemićkih gradova kasnog srednjeg i ranog novog vijeka koji su oblikovali kulturni krajolik Pokuplja i ovoga dijela Karlovačke županije.

2. Povijesni razvoj srednjovjekovnog burga i terminologija fortifikacija

Fortifikacije imaju dugu i raznoliku povijest koja se proteže kroz različite kulture i civilizacije. Ove građevine su izgrađene s ciljem zaštite ljudi, teritorija i resursa od vanjskih prijetnji te su se razvijale promjenom vojnih, tehnoloških i društvenih uvjeta. Razna su vremena i civilizacije gradile mnogobrojne spomenike graditeljstva od kamena ili drveta. Nisu sve bile građene u jednakoj kvaliteti, umjetničkoj i funkcionalnoj vrijednosti, ali svima je zajedničko da su one odraz kulture, društva i materijalnog stanja nekog područja ili zajednice.³

Utvrde ili fortifikacije, što potječe od latinske riječi "fortificatio" koja označava utvrdu, predstavljaju građevinske konstrukcije, bilo trajne ili privremene prirode, namijenjene obrani.⁴ Milan Kruhek ističe da je utvrda svaka prepreka i zaštita položaja ili nastanjena mjesta, a trebala bi omogućiti čvrstu, sigurno, trajnu ili privremenu obranu prostora od neprijatelja.⁵ Ona može biti dobro odabrano iskorišteno djelo prirode ili djelo ratnoga, odnosno vojnoga graditeljstva. Tipologija i nazivlje utvrdnog graditeljstva igraju ključnu ulogu u razumijevanju različitih vrsta i karakteristika obrambenih struktura tijekom povijesti. Ova terminologija omogućuje nam da klasificiramo i analiziramo različite utvrde prema njihovim arhitektonskim oblicima, funkcijama

³ Kruhek, Milan, *Graditeljska baština karlovačkog Pokuplja*, Matica Hrvatska Karlovac, Karlovac, 1993., str. 3.

⁴ Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža.

Utvrde. <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=63531> (pristupljeno 11.8.2023.)

⁵ Kruhek, Milan, *Krajiške utvrde i obrana Hrvatskog kraljevstva tijekom 16. stoljeća*, Institut za suvremenu povijest, Monografije i studije, Knjiga 1., Zagreb, 1995. Str. 13

i strategijama obrane. Razvoj tipologije utvrdnog graditeljstva odražava evoluciju vojnih tehnika, tehnologija i društvenih potreba kroz različita razdoblja. Tijekom povijesti, različite kulture i civilizacije stvarale su različite vrste obrambenih struktura kako bi se nosile s različitim prijetnjama. Imajući u vidu da je riječ o radu pisanom iz perspektive povijesti kao znanosti iznijet ćemo klasifikaciju prema povjesničaru Milanu Kruheku.

Kako Kruhek navodi, ono što je na našem području problem jest da u našoj povijesnoj literaturi o utvrdom graditeljstvu ne postoji uvijek naziv za pojedine graditeljske oblike, već su mnogi posuđena iz tuđih jezika te tako dolazi do terminološke zbrke.⁶ Odatle proizlazi nerazumijevanje i kriva uporaba za pojedine kategorije graditeljskih oblika, a za primjer navodi izraz *stari grad*. U svojoj definiciji staroga grada konzervator ističe kako je grad, poznat i kao burg, srednjovjekovni utvrđeni objekt koji se razvio zbog potrebe za zaštitom. Osim svoje primarne obrambene funkcije, grad je također služio kao stambeno naselje, pružajući sigurnost za svoje stanovnike unutar utvrđenih zidina.⁷

Iako se tipologija arhitektonskih oblika mijenjala i bila obogaćivana novim sadržajima uvjetovanima novim potrebama u sklopu obrane, Kruhek navodi pet najvažnijih oblika obrambenog graditeljstva iz razdoblja 15. i 16. stoljeća, odnosno za vrijeme provale Osmanlija, a to su: kastrum, burg, utvrđeni plemićki (feudalni) grad, kaštel, ratna obrambena tvrđava, čardak i palanka.⁸ U kontekstu ovoga rada najvažniji nam je burg, tako da ćemo njega najdetaljnije objasniti. Kastrum, burg, utvrđeni plemićki (feudalni) grad jest arhitektonski vrlo složen sustav obrambenih zidova i kula koji sadrži impozantne stambene i plemićke prostorije te gospodarske i pomoćne objekte koji su služili u svakodnevnom životu feudalnog, gospodarskog, sudskog i političkog vlastelinskog središta. Naziv burg određen je za srednjovjekovnu utvrđenu nastambu, a sama riječ je indoeuropskog podrijetla. Na našem se području udomaćila od 14. stoljeća tako da je s punim pravom možemo upotrebljavati kao znanstveni termin za srednjovjekovni grad.⁹

⁶ Kruhek, 1995, *Krajiške utvrde i obrana Hrvatskog kraljevstva tijekom 16. stoljeća*, 19.

⁷ Isto, 19.

⁸ Isto, 20.

⁹ Sekulić-Gvozdanović, Sena, *Srednjovjekovni burgovi oko Save i Kupe*, Golden marketing-Tehnička knjiga, Arhitektonski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2019., str. 31.

Naziv *kastrum* potječe iz razdoblja antike, a tada je označavao utvrđeno središte feudalne vlasti i gospodarstva u čijem se posjedu nalaze manje gospodarske jedinice.¹⁰ U tom kontekstu konzervator Gjuro Szabo navodio je kako se dugo vremena smatralo da se burg razvio iz rimskih utvrda. Dakako upotrebljavali su se ostaci rimskih građevina za gradnju gradova kao što je slučaj u gradu Sisku.¹¹ U tom kontekstu hrvatski konzervator Gjuro Szabo smatrao je preciznija tvrdnja da srednjovjekovni grad potječe iz prapovijesnih utvrda na koje su naišli Rimljani i tim narodima nametnuli svoju kulturu što se stoljećima prema potrebama ljudi razvijalo dalje do srednjovjekovnog grada.¹² Problem je daleko kompleksniji od takvog jednog zanimljivog, no u današnje vrijeme uvelike zastarjelog mišljenja jer lokalne su prilike diktirale mnogobrojne varijacije ovih dvaju suprotstavljenih razmišljanja.

Općenito se drži da su tatarske provale najsnažniji razlog za izgradnju mnogih burgova tijekom druge polovice 13. stoljeća.¹³ Grade se da budu jači i snažniji te na važnijim strateškim pozicijama i prometnicama, a za njihovu je izgradnju ponajviše zaslužan mađarsko-hrvatski kralj Bela IV. Tadašnje glavno obilježje jest sklonost prema pravokutnim tlocrtima i korištenje opeke.¹⁴ Tada se feudalni grad sastojao od više međusobno zavisnih branjenih utvrda.¹⁵ Srednjovjekovne utvrde feudalnih gospodara imale su neke nedostatke u obrani, a pojavom vatrenog i novog vrsta oružja bili su primorani promijeniti tlocrt i način gradnje starih kastruma. Tako je tijekom 14. i 15. stoljeća došlo do mnogih pregradnji, grade se deblje zidine i veće kule. Kule kvadratnog tlocrta zamjenjuju kružne i polukružne.¹⁶

¹⁰ Szabo, Gjuro, *Sredovječni gradovi u Hrvatskoj i Slavoniji*, Matica Hrvatska, Zagreb, 1920.

¹¹ Szabo, 1920, 10.-11.

¹² Szabo, 1920, 12.

¹³ REPUBLIKA HRVATSKA, Ministarstvo kulture i medija, Stari gradovi (burgovi) i utvrde, <https://min-kulture.gov.hr/kulturna-bastina/vrste-kulturne-bastine/nepokretna-kulturna-bastina/pojedinacna-kulturna-dobra/stari-gradovi-burgovi-i-utvrde-7245/7245> (pristupljeno 23.7.2023.)

¹⁴ Horvat, Zorislav, *Burgologija: Srednjovjekovni utvrđeni gradovi kontinentalne Hrvatske*, UPI-2M PLUS d.o.o., Sveučilište u Zagrebu, Arhitektonski fakultet, Zagreb, 2014., str. 18.

¹⁵ Kruhek, 1995, *Krajiške utvrde i obrana Hrvatskog kraljevstva tijekom 16. stoljeća*, 28.

¹⁶ Isto, 29.

Tijekom 16. stoljeća veća je pažnja posvećena unutrašnjem uređenju i prilagođavanju višem standardu života tako da se nekadašnji burgovi polako pretvaraju u utvrđene rezidencije.¹⁷ Stoga u renesansi, odnosno 16. stoljeću počinje gradnja složenih obrambenih jedinica, odnosno ratnih renesansnih tvrđava. Podređene su pravilnim geometrijskim oblicima i matematičkim računima, a njihova gradnja prelazi u znanost te time počinje doba nadmetanja čovjeka s čovjekom, ističe Kruhek.¹⁸

Što se tiče lokacije gradnje burgova, bilo je najvažnije odabrati lokaciju koja bi pružila što bolju obranu ili zatvaranje nekog prolaza. Utvrđeni plemićki grad mora imati obrambeni i dominantan položaj. U srednjem vijeku građeni su u klancima, na prijelazima preko gora, uz mora i jezera, mostove kao i na položajima koji su najočitije dokazivali vlast pojedinca. Najčešće su građeni od kamena, odnosno lokalnog materijala.¹⁹

Nadalje, kašteli su tlocrtno mnogo jednostavniji i pravilniji, no od puno veće koristi kada je riječ o obrani. On se ne skriva na nepristupačnu položaju, a tlocrtno pravilniji i građen u obliku pravokutnika ili trokuta. Snaga njegove obrane je u novih arhitektonskim dostignućima i obrambenim dijelovima. Što se tiče stambenog prostora, on više sličí renesansnom dvoru nego li srednjovjekovnoj feudalnoj palači.²⁰

Ratna obrambena tvrđa jest složen sustav utvrđenja je izgrađen s glavnom svrhom zaštite od potencijalnih neprijateljskih napada pomoću vatrenog oružja. Ova obrambena struktura je unutar svojih zidina imala stalno prisutnu vojnu posadu koja je bila opremljena vatrenim oružjem. Građen je na važnim strateškim položajima i služi obrani velikog područja.²¹

¹⁷ Horvat, 2014, 18.

¹⁸ Kruhek, 1995, 29.

¹⁹ Sekulić-Gvozdanović, 2019, 31.-32.

²⁰ Kruhek 1995, *Krajiške utvrde i obrana Hrvatskog kraljevstva tijekom 16. stoljeća*, 30.

²¹ Isto, 32.

Čardak je vrsta obrambene građevine koja je izgrađena u obliku kuće, a leži na četiri ili više drvenih stupova. Donji dio čardaka bio je zidan, a gornji izgrađen od drva. Budući da služi kao stražarnica, u tu svrhu je mogao poslužiti i neki drugi objekt, npr. stara kula ili ruševina crkve.²²

Palanka je manja obrambena jedinica izgrađena od drva. S vanjske strane štitio ju je prokopani jarak i nasip. Na graničnom području ona štiti manje naselje uz graničnu utvrdu, a tlocrtno je pravilna, pravokutnog oblika.²³

Razdoblje 15. i 16. stoljeća u kojem je došlo do znatnog kulturnog procvata, umjetničke produkcije i intelektualnih promjena. No, isto tako, bilo je i vrijeme sukoba i napetosti što je utjecalo na graditeljsku djelatnost na hrvatskom tlu. Autor Ivan Pelc ističe kako se u doba gospodarskog procvata Europe hrvatski gradovi ipak nisu mogli razvijati u istoj mjeri.²⁴

To je rezultiralo potrebom za kontinuiranim ulaganjima u obrambene strukture i oružje kako bi se zaštitila teritorijalna cjelovitost zemlje. Velik dio resursa, financija i radne snage bio je usmjeren na održavanje i izgradnju fortifikacijskih građevina, kao što su utvrde i bedemi, radi zaštite od Osmanlija. Pelc naglašava da se zbog korištenja ratnog oružja, arhitektura fortifikacija mijenja u složeni obrambeni sustav koji uključuje kule, bedeme, kazamate i bastione kako bi se pružila efikasna obrana.²⁵ Ovaj proces transformacije arhitekture odražava prilagodbu na potrebe ratnog okruženja. Renesansna fortifikacijska arhitektura zamjenjuje četverokutne kule karakteristične za srednji vijek s kružnim kulama koje su izdržljivije i tako postaju simbol arhitekture tog razdoblja.

Dakle, iako su osmanski napadi ograničili sredstva i resurse za razvoj fortifikacijske arhitekture, Hrvatska je uspjela stvoriti impozantnu fortifikacijsku graditeljsku baštinu koja svjedoči razdoblju 15. i 16. stoljeća.

²² Isto, 36.

²³ Isto, 38.

²⁴ Pelc, Milan, *Renesansa - Povijest umjetnosti u Hrvatskoj*, Naklada Ljevak, Zagreb, 2007., str. 25.

²⁵ Isto, 25.

3. Presjek povijesnih događanja u Hrvatskoj u 15. i 16. stoljeću

Povijest Hrvatske u 15. i 16. stoljeću obilježena je dinamičnim promjenama, političkim prevratima, kulturnim razvojem i ozbiljnom sigurnosnom prijetnjom Osmanskog Carstva što je uvelike utjecalo na oblikovanje njene daljnje povijesti. Hrvatska se od početka ranog srednjeg vijeka nalazila na razmeđi europskog kontinentalnog i mediteranskog kulturnog kruga što je rezultiralo otporom prema turskim uplivu. Izgradnjom i obnovom mnogobrojnih utvrda i obrambenih sustava, kao što su i prije spomenuti stari gradovi, nastojalo se učvrstiti kolektiv i osigurati europsku egzistenciju, nasuprot istočnjačkoj islamskoj.²⁶

Povijest Hrvatske krajem 14. stoljeća, posebno nakon bitke na Kosovu polju 1389. godine, obilježena je nizom osmanskih osvajanja. Srpska despotija pala je pod osmansku vlast 1459. godine, a pad Bosne uslijedio je 1463. godine. Ova nezaustavljiva osmanska proširenja postala su velika prijetnja za zapadne kršćanske zemlje. Dijelovi hrvatskih područja u to su vrijeme bili pod vlašću triju moćnih vladara: Venecija je vladala najvećim dijelom obale i otoka od Istre do Korčule, središnji dijelovi Istre i grad Rijeka bili su u vlasti Habsburške monarhije, a područje između rijeka Drave i Save bilo je podređeno ugarskoj kruni. Jedino je na krajnjem jugu Dubrovačka Republika uspijevala zadržati samostalnost vještom diplomacijom i odolijevati vladarima u Budimu i Carigradu. Iako je Matija Korvin 1463.god osnovao Jajačku banovinu, i kasnije 1469. god. Srebreničku banovinu i Senjsku kapetaniju kao obrambeni štit od osmanskih prodora, oni nisu zaustavljeni već se preko Like i Krbavskog polja šire prema Modruškoj župi i dalje na sjever prema rijeci Kupi te prema Istri i današnjim dijelovima Republike Slovenije: Kranjskoj, Štajerskoj i Goričkoj.

Kraj 15. stoljeća obilježen je i kaotičnim, međusobnim ratovanjem hrvatskih velikaša za pojedine dijelove hrvatskih krajeva. Hrvatski banovi Derenčin i Bot od Bajne bili su u sukobu s Frankopanima oko Senja i drugih njihovih bivših posjeda. Također, osmansko osvajanje dovelo je do primirja među Hrvatima i zajedničkog otpora koje su dočekale osmansku vojsku 9.rujna 1493.godine na Krbavskom polju kod Udbine. To je jedna od najvećih i najtragičnijih bitaka hrvatskog naroda u kojoj je život izgubilo više od 10.000 Hrvata i ostavilo trajne demografske

²⁶ Raukar, Tomislav, *Hrvatska na razmeđu XV. I XVI. Stoljeća, Senjski zbornik* 17, br. 1 (1990), str. 5-6.

posljedice. Posljedice ovih ratnih zbivanja nagovještavaju ulazak u novu epohu europske povijesti jer su one imale ideološku ulogu spašavanja katoličanstva od nevjernika. Nakon pada Beograda i obrambenog sustava na južnim granicama Ugarsko-Hrvatskog Kraljevstva, Habsburgovci su se počeli sve više uključivati u obranu hrvatskih zemalja, osobito ostataka srednjovjekovne Hrvatske. Novi hrvatski ban Ivan Karlović već je 1522. godine pojačao broj vojnika, a dvije godine kasnije dobio je i pomoć u obrani dijela utvrda na posjedima Zrinskih. Time je ugled i položaj nadvojvode Ferdinanda među hrvatskim velikašima bivao sve veći. Unatoč tome, dio velikaša favorizirao je mletačku stranu i ta zamisao nije bila napuštena ni početkom 1526. godine za vrijeme Sabora u Križevcima. U takvim je okolnostima sultan Sulejman Veličanstveni odlučio nastaviti s osvajanjima, a cilj je bio zauzimanje sjedišta Ugarsko-Hrvatskog Kraljevstva. Nakon što su Osmanlije osvojile gradove Ilok i Osijek u kolovozu 1526. godine, njihova vojska je krenula prema sjeveru preko rijeke Drave. Sudbonosna bitka odigrala se 29. kolovoza 1526. godine na Mohačkom polju, gdje su Osmanlije značajno porazile svoje protivnike, a kralj Ludovik izgubio život na bojnopolju. Kraljeva smrt i kaotična situacija nakon bitke pospješili su podjele među plemstvom.

Osmanska osvajanja potrajat će još gotovo 70 godina nakon ove bitke. Tek 22. rujna 1595. godine nakon pobjede kod Petrinje Turci se konačno povlače s ovih prostora kojima su stoljećima donosili razaranja i smrt. U kontekstu napada Osmanlija i želje za pomoći Hrvatskoj, ističe se Bernardin Frankopan. Osmanska ekspanzija donijela je patnje i nesigurnost, te je zemlju gurnula u jedno od najtežih vremena u njenoj povijesti. U tom vremenu Bernardin Frankopan, istaknuti hrvatski plemić i borac, prepoznao je nužnost traženja pomoći izvan granica Hrvatske kako bi se suprotstavio Osmanlijama i sačuvao integritet kraljevstva. Frankopanov *Govor za Hrvatsku* održan u Nürnbergu 1522. godine, pred njemačkim staležima, predstavlja ključni trenutak u povijesti Hrvatske. U njemu je Frankopan prikazao razmjere osmanske prijetnje i apelirao na europske vlasti da pruže podršku Hrvatskoj u njenim teškim trenucima. Podršku je dobio i od pape Hadrijana VI. kao i od ugarskih izaslanika. No, bez obzira na razlike u brojčanoj

podršci, svi su dijelili isti cilj - tražiti pomoć za obnovu Matijaševog obrambenog sustava i zaustaviti daljnje prodiranje Osmanlija dublje u europsko unutrašnjost.²⁷

U 16. stoljeću su osmanlijska osvajanja svela Hrvatsku i Slavoniju na tako malo područje koje se naziva *ostatci ostataka*. Posljedice stalnog ratovanja i pustošenja odvele su velik dio stanovništva u druge zemlje, ali i pojačale političku i kulturnu integraciju Hrvatske i Slavonije. Naseljavanje novog stanovništva koje je dolazilo iz krajeva pod osmanlijskom vlašću izmijenilo je etničku sliku hrvatskih zemalja. U takvim okolnostima hrvatski staleži sve se više obraćaju za pomoć Habsburgovcima.

Na saboru koji se održao u Cetinguadu 1. siječnja 1527. godine, austrijski nadvojvoda Ferdinand I. Habsburg je izabran za hrvatskog kralja. Ova odluka donesena je kako bi se pružila pomoć u obrani Hrvatske od turskih napada. Kralj se obvezuje da će u Hrvatskoj „popraviti tvrđave i utvrde i snabdijeti ih potrebnim stvarima“²⁸, a popravljat će ono i u količini koja je njemu potrebna. Svoju je odlučnost pokazao na drugom Cetinskom saboru 27. travnja 1527. kada je zbog turskog osvajanja Obrovca uputio naredbu da se hitno i temeljito poprave sve utvrde. Hrvati su nezadovoljni kraljevom vladavinom i obznanjaju kako kraljeva obećanja nisu ostvarena.²⁹

Iz navedenoga je očito da je velikaška elita toga doba bila usmjerena jedino prema očuvanju osobnog društvenog položaja, posjeda i imovine. Proturječni i raznoliki povijesni procesi označili su početke dugotrajnog i postupnog oblikovanja kolektivnih identiteta i svijesti na današnjim hrvatskim prostorima tijekom narednih stoljeća.³⁰

Dakle, povijest Hrvatske u 15. i 16. stoljeću predstavlja iznimno važno razdoblje koje je oblikovalo temelje modernog hrvatskog društva i identiteta. Ova dva stoljeća bila su obilježena

²⁷ Kos, Fran, Frankapan Modruški, Bernardin. Oratio pro Croatia – Govor za Hrvatsku, 500. obljetnica, prir. Ivan Jurković i Violeta Moretti. Zagreb: Školska knjiga 2022., 207 str.. Kroatologija, vol. 13, br. 3, 2022, str. 234-237. <https://hrcak.srce.hr/294400>. (pristupljeno 29.8.2023.)

²⁸ Margetić, Lujo, Cetinski sabori u 1527.. Senjski zbornik 17, br. 1 (1990): 35-44. <https://hrcak.srce.hr/74387> (pristupljeno 23.7.2023.)

²⁹ Margetić, 1990, 35., 38. i 39.

³⁰ Karbić, Marija, Vrijeme sazrijevanja, vrijeme razaranja. Hrvatske zemlje u kasnome srednjem vijeku, Povijest Hrvata, sv. 3, ur. Zoran Ladić, Matica hrvatska, Zagreb 2019.; Grgin, Borislav, Pregled političkih zbivanja, str. 3. – 21.

političkim prevratima, osmanskom prijetnjom, kulturnim razvojem i izgradnjom obrambenih struktura koje su utemeljene na potrebi za sigurnošću i opstankom.

Slika 1. Karta Hrvatske u 16. stoljeću

3.1. Važnost položaja Pokuplja i grada Karlovca

Prije samog opisa njegova geostrateškog položaja, važno je objasniti zemljopisni termin *Pokuplje*. Pokuplje je ravničarski prostor koji se proteže oko donjeg toka rijeke Kupe, a ima dužinu od otprilike 70 kilometara i širinu do 30 kilometara. Proteže se od Ozlja na zapadu do ušća rijeke Kupe u Savu blizu Siska. Na sjeverozapadu omeđen je Žumberačkim gorjem, na sjeveroistoku ga okružuju Vukomeričke gorice, a Slunjska krška ploča prostire se na njegovom jugozapadu.³¹

Geostrateški položaj Pokuplja, smještenog unutar Karlovačke županije u Hrvatskoj, ima ključan utjecaj na njegovu povijest, kulturu i razvoj. Ovo je područje označeno rijekama Kupom, Koranom, Mrežnicom i Dobrom te obroncima Petrove i Žumberačke gore.

Važno je napomenuti da je stoljećima prije osnutka samoga grada Karlovca na brijegu stajala utvrda Dubovac ispod koje se nalazilo naselje kojim su gospodarila važna imena hrvatske

³¹ Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža.

Pokuplje, <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=49061> (pristupljeno (pristupljeno 29.8.2023.))

feudalne države: Babonići, Zudari, Frankopani, Zrinski i drugi. Temelj za povoljan geostrateški položaj predstavljala je i gradnja mnogih drugih, manjih plemićkih gradova.³²

U doba osmanskih osvajanja Pokuplje je postalo važna linija obrane protiv osmanske ekspanzije. Utvrde i obrambeni kompleksi poput Dubovca, Ozlja, Ribnika i Novigrada na Dobri svjedoče o strateškoj ulozi ovog područja. Ovi spomenici arhitekture ne samo da su služili kao obrambene točke protiv prijetnji, već su postali i simboli snage i upornosti lokalnog stanovništva. U konačnici, geostrateški položaj Pokuplja i Karlovca duboko je oblikovao njegovu povijest i razvoj.

Slika 2. Karta starih utvrda na prostoru između Karlovca i Slunja. Crtež Z. Horvata prema povijesnim izvorima

3.2. Grad Karlovac

Grad Karlovac osnovan je kao rezultat potrebe za strateškom obranom i stabilizacijom granice Hrvatske s Osmanskim Carstvom koje je tijekom druge polovice 16. stoljeća predstavljalo ozbiljnu prijetnju Europi. Osmanski prodor na Balkan doveo je do velikih promjena u političkom i vojnom pejzažu regije te je Habsburška Monarhija, koja je tada vladala Hrvatskom, morala poduzeti mjere kako bi zaštitila svoje teritorijalne interese.

³² Kruhek, 1995, *Karlovac. Utvrde, granice, ljudi*, str. 83.-84.

Važno je naglasiti da je grad Karlovac novo naselje nastalo iz političke i obrambene potrebe, a Kruhek navodi dva temeljna razloga koja su određivala mjesto i položaj tvrđave: strategija obrane i politički interesi njegovih graditelja.³³ Unutarnji politički problemi u Osmanskom Carstvu 1578. godine označili su prekretnicu za pripremu obrane i izgradnje novog grada. Car Rudolf taj zadatak povjerava nadvojvodi Ernestu i Karlu što je označilo prijeloman korak u obrani protiv Turaka. Iako je prvotna ideja bila popravak starih, topografski razbacanih graničnih utvrđenja, zbog pojave nove vrste oružja i potrebe da se smjesti veći broj vojnika, odlučeno napraviti novu tvrđavu koja bi štitila široko područje.³⁴ Nadvojvoda Karlo Habsburški 20. travnja 1579. odredio je da gradnja mora započeti 17. svibnja iste godine, a za graditelje nove tvrđave proglašeni su Martin Gambon i njegov pomoćnik Zuan Battista Bianchini.

Prvi plan karlovačke tvrđave nastao je najvjerojatnije prema jednoj kopiji iz ranijeg originala, a on nam daje informacije o točnom datumu početka izgradnje tvrđave i grada kao i podatke o graditeljima. Na njoj je zapisan datum 13. srpnja 1579. („angefangen zu bauen“)³⁵, a u današnje je vrijeme to rođendan grada Karlovca. Prema inicijalima koji su zapisani, možemo utvrditi da ga je izradio Zuan Baptista Bianchini. U mjesecu kolovozu prvi je puta u povijesti spomenuto ime nove tvrđave i novoizgrađenog grada Karlovca.³⁶

Tvrđava je konstruirana kao fortifikacija sa šest bastiona i povezanim bedemima između njih, a sve s ciljem maksimiziranja obrambene moći i funkcionalnosti. Bastione i bedeme s vanjske strane prati tvrđavska graba (šamac) o vanjski obrambeni zemljani nasip *glasija* koja dodatno pomaže protiv pristupa neprijatelja. Tako izgrađena tvrđava predstavljala je visoko dostignuće i ostvarenje u fortifikacijskoj arhitekturi toga vremena i vrhunac ratnog graditeljstva na našim prostorima.³⁷ Iako je mnogo vremena prošlo od kada je Karlovačka zvijezda bila aktivno uporište, njezin tlocrt ostaje kao podsjetnik na vojne inženjerske vještine i obrambene strategije koje su bile važne u povijesti grada i regije.

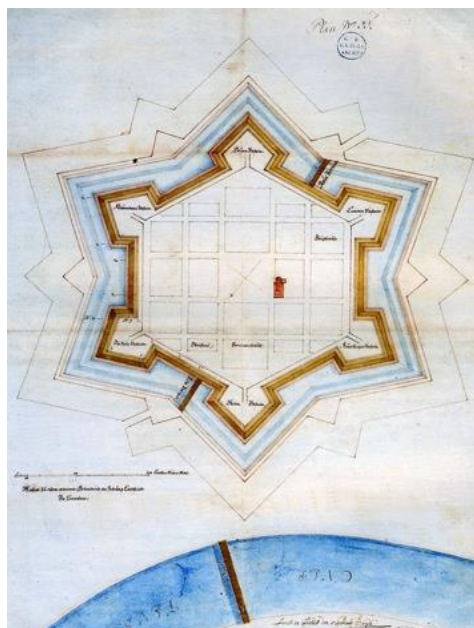
³³ Isto, 86.

³⁴ Isto, 17.-18.

³⁵ Isto, 4.

³⁶ Isto, 4.

³⁷ *Grad Karlovac*, <https://www.karlovac.hr/grad/zvijezda-93/93> (pristupljeno 24.7.2023.)

Slika 3. Plan karlovačke tvrđave (idealno stanje), nacrtan u rujnu 1646.

4. Utvrde na području Karlovca

Područje Karlovca, smješteno na važnom geostrateškom i povijesnom položaju, obiluje bogatim nasljeđem utvrda i obrambenih struktura koje svjedoče o burnoj prošlosti ovog područja. Utvrde su imale ključnu ulogu u zaštiti od osmanske prijetnje i geopolitičkim promjenama koje su obilježile 15. i 16. stoljeće.

Grad Karlovac izgrađen je kao renesansni grad i tvrđava te sjedište vojnog zapovjedništva. Svojem je položajem igrao važnu ulogu u očuvanju granica, teritorija i sprječavanju daljnjih prodora neprijatelja. Čuvao je široko područje od južnih i zapadnih kraljeva Hrvatske, dakle od Kupe i Bihaća do Velebita i Jadranskog mora. Padom utvrda na Zrinskoj i Petrovoj gori izgubljen je i zadnji oslonac obrane hrvatskih granica, a njihov slom značio bi gubitak posljednjih dijelova Hrvatskog Kraljevstva (*ostaci ostataka*). Važno je za spomenuti da područje gornjeg Pokuplja (od kaštela u Pokupskom do Rečice i Dubovca) nije imalo važno obrambenu zaštitu do izgradnje Karlovca, a ostale utvrde koje su se nalazile na području rijeka Korane, Dobre i Mrežnice zbog nedovoljne snage svojih zidina i broja vojske nisu imale mogućnosti obraniti to područje, pogotovo područje koje se proteže prema Sloveniji gdje su i nastanjenje utvrde Novigrad na Dobri, Ribnik i Ozalj. Činjenica da je Bihać već skoro pao u turske ruke potakla je potrebu za ojačavanjem granica na prostoru između Karlovca i Bihaća. Budući da se u blizini Karlovca

nalazi mnogo manjih utvrda, vojskovođa kraljevske vojske u Hrvatskoj Ivan Ferenberg ukazuje da sve te utvrde mogu biti od veće pomoći samo ako se u njihovoj pozadini izgradi snažna obrambena tvrđava, a to je Karlovac. Iste te utvrde služile bi kao predstraža glavnom obrambenom punktu i dodatno čuvale granice prema Lici i Kordunu.³⁸

Utvrde Novigrad, Ribnik i Ozalj novi strateški, obrambeni i gospodarski značaj dobivaju izgradnjom Karlovca. Ove su utvrde zajedno činile obrambeni lanac oko Karlovca, stvarajući sustav koji je omogućavao brzu reakciju i obranu u slučaju osmanskih napada te smanjile strah od uništenja Hrvatskog Kraljevstva. Njihova prisutnost obeshrabrivala je potencijalne napadače i pružala građanima osjećaj sigurnosti. Potakle su i povratak velikog broja odbjelog stanovništva tijekom 16. stoljeća.

5. Dubovac

Dubovac, smješten na sjeverozapadnom rubu Karlovca na brežuljku, predstavlja značajan povijesni spomenik i simbol obrambenih struktura u Hrvatskoj. Njegova impozantna prisutnost i bogata povijest čine ga ključnim dijelom kulturne baštine regije. Sagrađen u 13. stoljeću, stari grad Dubovac ima duboke korijene u srednjovjekovnom razdoblju. Njegova strateška pozicija iznad Karlovca omogućavala je izvrsnu vidljivost i kontrolu nad okolnim teritorijem, što je bila ključna karakteristika za obranu tvrđave i grada, a samim time i ostalih utvrda koje su se nalazile u njegovoj pozadini. Njegov današnji izgled zatvorenog grada s obrambenim kulama i zidinama rezultat je velikih konzervatorsko-restauratorskih radova provedenih tijekom 2. polovice 20. stoljeća.

Slika 4. Stari grad Dubovac – današnji izgled

³⁸ Kruhek, 1995, *Karlovac. Utvrde, granice, ljudi.*, 13, 14. i 15.

5.1. Dubovac – povijesni podaci

Mjesto na kojem je sagrađen Dubovac datira daleko u prapovijest, točnije u bakreno doba. Ime je dobio prema drvetu dubu (hrastu) koji ga okružuje. Točna godina izgradnje nije poznata, no zna se da se Dubovac prvi puta spominje 1339. godine kada mu je dodijeljen prvi župnik.³⁹ Hrvatski jezikoslovac Rudolf Strohal izražava svoje mišljenje o izgradnji Dubovca u jednom odlomku, sugerirajući da je ovaj utvrđeni objekt izgrađen tijekom vladavine kralja Bele IV.⁴⁰ U tom odlomku progovara kako je mjesto izgradnje staroga grada Dubovca mnogo starije od izgradnje grada Karlovca koji je izgrađen u njegovom podnožju. Iako točna godina izgradnje samoga grada Dubovca nije poznata, dataciju izgradnje smješta u kraj 14. stoljeća kada počinje gradnja fortifikacija radi zaštite od turskih napada.⁴¹

Povijesni izvori nam govore da su u 14. stoljeću Dubovcem gospodarili Zudari, zatim Čupori, Blagajski, Dragačići, Ladomerići, a 1446. godine vlasnik postaje Stjepan Frankopan. Dubovac ostaje u njegovom posjedu sve dok nije došao u posjed Zrinskih. Godine 1579., kada započinje gradnja karlovačke tvrđave, Dubovac pada u ruke nadvojvode Karla, odnosno vojne i građevinske uprave koja predvodi izgradnju zvijezde.⁴² Važno je napomenuti kako je grad tijekom 16. stoljeća skoro osvojen od strane Turaka, zapaljen i znatno oštećen. Godinu dana prije početka izgradnje Karlovca, Turci su opljačkali naselje i ponovno ugrozili utvrdu, što je kasnije uslijedilo obnovama i dodatnim učvršćivanjem zidina. Smatra se da je jedan od inicijatora obnove bio Bernardin Frankopan.⁴³

Za vrijeme i nakon izgradnje karlovačke tvrđave, Dubovcem su upravljali njeni vojni zapovjednici, a u njemu su uživali kao u privatnom sjedištu i ljetnikovcu. Ta je situacija potrajala sve do Zrinsko-Frankopanske urote kada je Dubovac pao pod vlast Josipa Herbersteina. U 17. stoljeću grad je u poprilično lošem stanju, a 1644. kralj Ferdinand II. izričito naređuje popravke i

³⁹ Muzej grada Karlovca, <https://mgk.hr/stari-grad-dubovac/stari-grad/> (pristupljeno 24.7.2023.)

⁴⁰ Kasunić, Anamaria, *Stari grad Dubovac*, diplomski rad, Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet u Zagrebu, Odsjek za povijest umjetnosti, Zagreb, 2014., str. 7

⁴¹ Strohal, Rudolf, *Grad Karlovac opisan i orisan*, Karlovac, „Matica Hrvatska”, 1992. [1906.], str. 1.

⁴² Kruhek, 1995, *Karlovac. Utvrde, granice, ljudi*, 103.

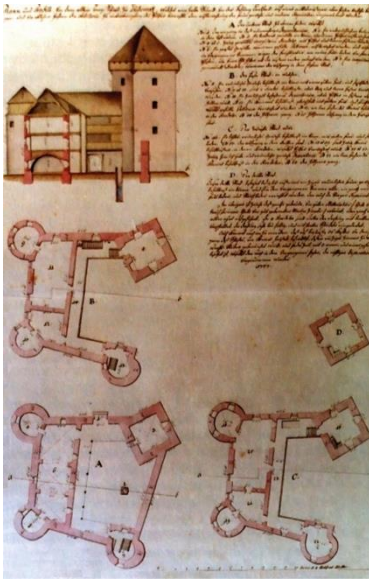
⁴³ Tkalčec, T.; Karavanić, S.; Kudelić, A., *Zaštitna arheološka istraživanja na Starom gradu Dubovcu 2009.- 2010.*, Annales Instituti Archaeologici, god. VII br. 1, 2011., str. 75

dogradnje starog grada i to materijalom razorenog Zrinskog kaštela koji se nalazio na Švarči, nedaleko samog Dubovca. Godine 1672., nakon što su ga preuzele vojne vlasti, on dobiva stalnu posadu i zapravo postaje pozadinsko osiguranje grada Karlovca, a služio je i kao ugodno sklonište vojnicima, oružarnica, spremište oružja zajedno s mnogim srodnim funkcijama. Nije puno poznato o građevinskim preinakama i promjenama u 18. stoljeću. Tek 1810. godine, pod vlašću Francuza preuređena je unutrašnjost grada. Barun Vienney, namjesnik maršala Marmonta po kojem je ime dobila i glavna ulica u naselju Dubovac (Marmontova aleja). Grad ostaje pod upravom vojnih krajiških vlasti i u vrijeme francuske okupacije sve do 1837. godine. Tada ga kupuje grof Laval Nugent koji je započeo temeljito uređivanje grada. On s grada skida krovnište, a zidove i kule zatvara kruništem čime je napravio povijesno krivu restauraciju, no ona je ipak očuvala daljnje propadanje starog grada. Tijekom 19. stoljeća grad je zanemaren i zbog povijesnih neprilika pretvoren u ruševinu.⁴⁴

Već ozbiljno oštećen i razoren, Stari grad Dubovac dočekao je 1952. godinu, kada je započeo obiman proces obnove koji je trajao desetak godina sve do 1963. godine. Tijekom obnove, krovovi na kulama su ponovno postavljeni, a kako bi se prilagodio novim funkcionalnim zahtjevima, provedene su manje izmjene u rekonstrukciji na stubištima, galerijama i završnoj etaži obrambene kule. Stručni nadzor nad obnovom preuzeo je Konzervatorski zavod Hrvatske, a radove je vodila Greta Jurišić. Za osnovu obnove grada korištena je nacrtana dokumentacija iz 1777. godine koju je izradio J. A. Krey.⁴⁵

⁴⁴ Kruhek, 1995, Karlovac. Utvrde, granice, ljudi, 103.-104.

⁴⁵ Duić R.; Tomljenović M.; Križanić B.; D. Krstonošić, *Studija zaštite i revitalizacije krajobrazne cjeline stari grad Dubovac*, ured ovlaštenog krajobraznog arhitekta Robert Duić, Karlovac, 2015. str. 11

Slika 5: Stari grad Dubovac, izvješće ing. J. A. Kreya, 1776/1777

Slika 6. Stari grad Dubovac i crkva sv. Mihaela 1889. Godine

5.2. Dubovac – arhitektonske karakteristike

Stari grad Dubovac zauzima istaknuti položaj na prapovijesnom humku iznad rijeke Kupe, smješten na visini od 173 metara nadmorske visine na sjeverozapadnom rubu unutarnjeg dijela grada Karlovca. Ovaj grad predstavlja jedan od najimpresivnijih i najbolje očuvanih primjera feudalne arhitekture u Republici Hrvatskoj. Ovaj stari grad službeno je zaštićeno kulturno dobro Republike Hrvatske, i to pod evidencijskim brojem Z-245.⁴⁶

Stari grad Dubovac ima nepravilan oblik tlocrta i sastoji se od tri kružne i jedne četverokutne obrambene kule. Specifičnost srednjovjekovnog grada jest glavna obrambena kula – branič kula

⁴⁶ Duić; Tomljenović; Križanić; Krstonošić, 2015, 32.

ili donžon.⁴⁷ Ova je kula izgrađena na najizloženijem dijelu grada. Prizemlje dubovačke branič-kule koje je nekada korišteno i kao tamnica ima uske prozore-puškarnice, a nekadašnji ulaz na prvom katu ima ušiljeni kasnogotički nadvoj. Slični oblici vidljivi su i kod nekadašnjeg ulaza u grad duž istočnog zida gdje se nalazio i ulaz pomoću pokretnog mosta. Na prvom katu postoji renesansni dovratnik koji vodi u veću prostoriju glavnog krila grada, vjerojatno stambene namjene. Ovaj dovratnik je spolija vjerojatno je ugrađena u 17. stoljeću, tijekom vladavine krajiških generala.⁴⁸ U njegovoj građevini prepliću se kasnogotički i renesansni elementi. Detalji poput kamena s ukrasnim reljefima, prozorima različitih oblika i dekoracijama svjedoče o majstorstvu i pažljivosti uloženoj u njegovu gradnju.

Prizemlje branič kule zidano je od kamena lomljenca, a ostala tri kata su zidana od opeke. Na uglovima nema kamena klesanaca. Kruhek ističe kako je određivanje ukupne slojevitosti i vrijeme gradnje branič kule teško za odrediti zbog brojnih preinaka koje je kaštel doživio u 19. stoljeću.⁴⁹ Sadašnji tlocrt grada sličniji je kaštelima iz 16. stoljeća, a ne gradu koji je postojao za vrijeme Babonića. Kvadratna branič-kula i odsustvo kamena klesanca smještaju gradnju kakvu je mi danas poznajemo u početak druge polovice 16. stoljeća.⁵⁰

"Studija održivog razvoja kulturnog turizma za Stari grad Dubovac" izdana je 2009. godine. Studija se bavi detaljnijim uvidom u današnje stanje staroga grada Dubovca dajući nam podatke o ukupnoj površini grada i to razdjelom na sve tri etaže, odnosno prizemlja, prvoga i drugoga kata.⁵¹

Cjelokupna površina Dubovca iznosi 829,85m². Unutarnji prostor se sastoji od 514,57m², a stubište zajedno s galerijom iznosi 123,64m². Dvorište staroga grada čini 191,64m². Na prikazu su vidljivi i tlocrti prema katovima kao i presjek postojećeg stanja po katovima.⁵²

⁴⁷ Ili donjon; važan dio burga namijenjen obrani pri opsadi i stanovanju. Ulaz je bio na 1. katu, dok je najviša etaža namijenjena obrani. Branič kula obično ima tri kata.

(Horvat, Zorislav, *Burgologija: Srednjovjekovni utvrđeni gradovi kontinentalne Hrvatske*, UPI-2M PLUS d.o.o., Sveučilište u Zagrebu, Arhitektonski fakultet, Zagreb, 2014., str. 354.)

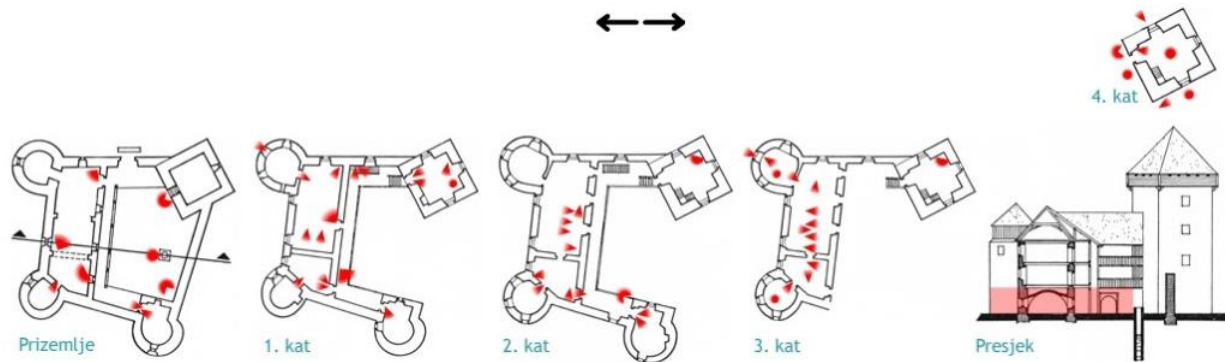
⁴⁸ Ratković, Kukec, 2015, 50.

⁴⁹ Kruhek, 1995, Karlovac. *Utvrde, granice, ljudi.*, 105.-106.

⁵⁰ Isto, 105.-106.

⁵¹ Ratković, Kukec, 2015

⁵² Isto, 51. – 53.

Slika 7. Tlocrt plemićkog grada Dubovca po katovima i presjek u razini prizemlja

Godine 2015. izrađena je *Studija zaštite i obnove krajobrazne cjeline Stari grad Dubovac*⁵³ koju je izradio krajobrazni arhitekt Robert Duić. Ova studija sadržava sveobuhvatan plan za konceptualno uređenje krajobraza. Također, pokrenuti su projekti uklanjanja visoke vegetacije uz stručnu procjenu, obnove vanjskog stubišta na šetnici, uređenja humka i prostora unutar grada te prometnog uređenja. Očuvani spomenik sada je otvoren za javnost.

Posjetitelji Dubovca trenutno mogu uživati u otvorenim i jednostavnim prostorima grada, restoranu, prekrasnom pogledu kroz prozore na bajkovit krajolik i daleke vidike Karlovačke okolice, šetnji drvenim galerijama, obrambenom kulom i vidikovcem.

Revitalizirani stari grad Dubovac sada služi kao središte mnogim manifestacijama koje privlače ljude različitih dobnih skupina. Postao je uspješna i ključna komponenta ukupne kulturne i turističke valorizacije starih gradova i utvrda u Karlovačkoj županiji.⁵⁴

6. Novigrad na Dobri

Utvrda Novigrad na Dobri predstavlja značajnu povijesnu građevinu smještenu u općini Netretić sjeverozapadno od Karlovca. Nalazi se na brežuljku iznad rijeke Dobre na prirodno zaštićenom položaju. Ova utvrda ima dugu povijest koja seže unatrag u 12. stoljeće kada je izgrađena i svjedoči o obrani, kulturi i arhitekturi tog vremena. Povijest utvrde Novigrad na Dobri obuhvaća

⁵³ Duić; Tomljenović; Križanić; Krstonošić, 2015

⁵⁴ Križanić, Branka, *Nakon pola stoljeća ponovno sa nama - Novi sjaj drevnog Dubovca*, članak iz časopisa Meridijan, br. 194, Zagreb, 2017.

promjene vlasništva, vojne sukobe i društvene promjene koje su oblikovale regiju. Ova utvrda svjedočila je mnogim događajima, od srednjovjekovnih bitaka i turskih provala do promjene vlasnika što je uvelike utjecalo na njen arhitektonski izgled.

Slika 8. Novigrad na Dobri – danas

Slika 9. Novigrad na Dobri iz zraka

6.1. Novigrad na Dobri – povijesni podaci

Lokacija Novigrada na Dobri izuzetno je zanimljiva i slikovita. Ova utvrda smještena je u blizini grada Karlovca, između posjeda Dubovca i Ribnika. Glavna karakteristika njene lokacije je pozicioniranje na brežuljku iznad rijeke Dobre, a u 18. stoljeću tim je putem izrađena i cesta Karolina⁵⁵. Dakle, sagrađen je na vrlo važnoj strateškoj poziciji, blizu grada Karlovca i uz važnu prometnicu čime je mogao kontrolirati trgovačke puteve, a time i osigurati obranu od potencijalnih napada. Imenom Novigrad možemo pretpostaviti da je na tom području postojao i neki stariji grad prije njega. Naziv *Dobra* spominje se već u 13. stoljeću, a označava prostor oko donjeg toka rijeke Dobre. Možemo pretpostaviti da je već tada na tom mjestu postojala utvrda jer je poznato da je u njoj kralj Bela IV. 1260. godine izdao svoju darovnicu knezovima Krčkim-Frankopanima za župe Modruš i Vinodol.⁵⁶ Točna godina izgradnje nije poznata, no

⁵⁵ Karolinska cesta je važna prometnica koja povezuje Karlovac s Kraljevicom i Rijekom, prolazeći kroz različite gradove i mjesta kao što su Novigrad, Bosiljevo, Vrbovsko, Ravna Gora, Stari Laz, Mrkopalj, Fužine, Zlobin i Meja. Ukupna duljina ceste iznosi 106 kilometara, a izgrađena je u razdoblju od 1726. do 1732. godine, za vladavine hrvatsko-ugarskog kralja Karla III., po kojem je i dobila ime. (*Karolinska cesta*, <https://enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=30637>, pristupljeno 30.8.2023.)

⁵⁶ Kruhek, 1993, 29.

pretpostavlja se 1193. godine.⁵⁷ Prema Kruheku, prvi siguran spomen grada Novigrada datira u 1299. godinu, točnije 13. srpnja kada je sklopljen kupoprodajni ugovor između dva plemića.⁵⁸

Najstariji dokaz o postojanju grada Novigrada kojega znamo danas potječe iz 1495. godine i tada je u posjedu obitelji Frankopan, točnije Bernardina Frankopana. Vjeruje se da su knezovi Krčki-Frankopani izgradili današnji Novigrad i gospodarili njime tijekom 15. i 16. stoljeća. To je bilo vrijeme učestalih prodora Turaka, a Novigrad je bio ključno utočište koje je pružalo zaštitu od tih napada. Također, služio je kao rezidencija za svakodnevni život knezova. Stari grad postaje žrtvom turskog napada 1543. godine kada je zapaljen i uništen.⁵⁹ U vlasništvu obitelji Frankopan Novigrad ostaje sve do 1667. / 1671. godine, odnosno izbijanja Zrinsko-Frankopanske urote nakon čega je njihova imovina razdijeljena i oduzeta. Novigrad je u to vrijeme bio sjedište spremanja oružane pobune protiv onovremene politike Habsburškog dvora prema hrvatskom plemstvu i Hrvatskoj. Nakon urote, Novigrad je opljačkan od strane karlovačke krajiške vojske, odnosno generala Josipa Herbersteina.⁶⁰ Grad je zatim dodijeljen kao feudalni posjed istoimenom generalu, a nakon svoje smrti 1689. ostavlja ga Malteškom viteškom redu. U to vrijeme dvorac nije obnavljan, a 1746. godine kupuje ga barun Stjepan Patačić koji ga preuređuje u baroknom stilu. U to vrijeme posjetio ga je čak i austrijski car Josip II. Za vrijeme francuske okupacije 1809. godine dvorac je prodan Mirku Haraminčiću. Novigrad je zatim prodan karlovačkom veletržcu Franji pl. Türku koji ga obnavlja i uređuje u duhu kraja 19. stoljeća. Od 1919. godine grad pripada barunu Zdenku Turkoviću, a od 1939. pripadao je Banovini Hrvatskoj. Tijekom Drugog svjetskog rata, između 6. i 7. siječnja 1944. godine dvorac je zapaljen i uništen.⁶¹ U narodu se pričalo kako tada vatra nije obuhvatila samo kapelicu sv. Lovre, smještenu u zapadnoj kuli na katu.

Godine 1953., Konzervatorski zavod Hrvatske u Zagrebu donio je odluku o proglašenju ruševina Novigrada spomenikom kulture i stavljanju pod zaštitu države. Tijekom 1970.-ih godina od strane hrvatskih konzervatora kreće prva inicijativa za obnovu Novigrada. Obnova staroga grada

⁵⁷ Društvo Frankopan, <https://društvo-frankopan.hr/stari-grad/> (pristupljeno 7.8.2023.)

⁵⁸ Kruhek, Milan, „Novigrad na Dobri“ (povijesni vodič), 2003., str. 11.-12.

⁵⁹ Marinović, Ivana, *Cisterna na Starom gradu Novigradu na Dobri*, *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu* 54, br. 1 (2021): 529-548. <https://doi.org/10.52064/vamz.54.1.28>, str. 3.- 4.

⁶⁰ Kruhek, 1993, 156.-157.

⁶¹ Marinović, 2021, 3.-4.

nije se ostvarila sve do 90-ih godina 20. stoljeća kada je projekt proveden u djelo. Uz poticaj udruge *Društvo Frankopan* 1999. godine i financijsku podršku Ministarstva kulture, započela je građevinska obnova južne lijeve kule u Novigradu. Ova obnova uključivala je rekonstrukciju kule prema saznanjima dobivenim iz istražnih radova i arheoloških nalaza. Na vrhu južne kule izgrađen je vidikovac. Organizacija i vođenje obnove provodio je Konzervatorski odjel u Karlovcu.⁶²

Slika 10. pogled na grad s istočne strane, 1910. godina

Slika 11. 1940.g – 1942.g. – unutarnja pročelja s dvorištem, zbirka obitelji Blažević – Erdeljac

6.2. Novigrad na Dobri – arhitektonske karakteristike

Stari grad Novigrad nalazi se na dominantnoj poziciji uz povijesnu cestu Karolinu. Smješten je na zapadnim obroncima brežuljaka petnaestak kilometara od Karlovca. Nedavno je djelomično obnovljena izrazito čvrsta utvrda s ugaonim kulama koja je bila u opasnosti od potpunog urušavanja. Naime, kao državno vlasništvo, gotovo se desetljećima nije održavala niti je bilo

⁶² Vučić-Šneperger, Boris, *Konzervatorska dokumentacija za stari grad Novigrad*, investitor općina Netretić, Zagreb, 2018.

ikakve brige o njoj, sve od vremena posljednjeg razaranja koje se dogodilo krajem Drugog svjetskog rata, kada je bila zapaljena i uništena.⁶³

Povjesničar Radoslav Lopašić 1882. donosi prvi opis staroga grada gdje navodi da je stari grad izgrađen u obliku nepravilnog peterokuta. Na svakom od pet kutova nalazi se okrugla kula. Pogled sa staroga grada seže prema župnoj crkvi i mostu sve do desetinama kilometara udaljene planine Klek. Jedini ulaz u stari grad nalazio se s južne strane pomoću pokretnog mosta gdje stoji kamena ploča u spomen posjete habsburškog cara Josipa II. Iz 1783. godine. (R,Vienac, Br.43, str.688, Zagreb, 1882)⁶⁴

Iz vremena obnove starog grada u 18. stoljeću, koju je proveo barun Patačić, poznat je raspored prostorija. Jasno je da se sjeverna kula koristila kao dio obrambenog sustava tijekom stoljeća. U istočnom krilu prizemlja nalazili su se podrum za vino, štala u polukuli, dvije sobe povezane amfilažom te dvokrako stubište s odmorištem za kat. U južnoj kuli istočnog krila prizemlje je također sadržavalo podrum, a prema ulazu u južnom krilu zabilježene su dvije kancelarije. U južnoj kuli zapadnog krila, prema glavnom ulazu, bila je smještena jedna soba. Tijekom 18. stoljeća, sve prostorije u prizemlju služile su kao stambeni prostor za osoblje, konje i konjušare. Južna kula zapadnog krila koristila se kao stan ključara dvorca. Na tlocrtnoj dispoziciji prizemlja izvan vanjskog plašta dvorca ucrtan je tlocrt terase. Unatoč različitim stručnim mišljenjima, ulaz u dvorac s pokretnim mostom bio je smješten na zapadnoj strani sve do 18. stoljeća. Na prvom katu sjevernog krila branič kule nalazila se plesna dvorana koja je bila povezana s blagovaonicom u istočnom krilu putem kratkog ulaza s dvije male prostorije. U južnom krilu bile su četiri sobe, pri čemu je jedna bila izravno povezana s kupaonicom u istočnoj kuli, a druga s kuhinjom južne kule zapadnog krila, gdje se u zapadnoj polukuli nalazila kapelica. Hodnički prostor povezivao je sva tri krila zajedno s terasom i sjevernom branič kulom. Takav organizacijski raspored prostora odgovarao je funkciji stambenog prostora baroknog dvorca, uzimajući u obzir društvene i rodne podjele. Tijekom vremena u stari grad su uvedene

⁶³ Vučić-Šneperger, 2018, 9.

⁶⁴ Isto, 9.

modernizacije poput struje i vode, ali nažalost zbog stradanja u Drugom svjetskom ratu započinje njegovo propadanje.⁶⁵

Zatim slijedi i opis materijala korištenih u tom razdoblju, a navodi se da je stari grad građen masivnim zidovima od kamena lomljenca. Korištena je i opeka, ponajprije u svodovima, lukovima te oko otvora u zidovima. Za konstrukciju između katova korištene su drvene grede kao i za strop. Krov je bio izgrađen od drva sa strmim krovnim plohamama te pokriven šindrom. Grad je i izvana i iznutra fino i grubo žbukano, a podovi i stropovi u prostorijama izrađeni su prema namjeni prostorije.⁶⁶

Ovaj detaljan opis grada uvelike je koristio za kasniju obnovu jer je na temelju njega izrađen i glavni projekt rekonstrukcije u gabaritima i pozicijama gradskih krila, kula i ulaza. Danas kaštel ima nepravilan izduženi peterkutni oblik koji se proteže od sjevera prema jugu, pri čemu su na njegovim kutovima smještene kule različitih oblika - kružne ili polukružne. Temeljitim proučavanjem može se primijetiti da je kaštel izgrađen u različitim fazama, što objašnjava njegov nepravilan tlocrt i ukazuje na kompleksnost i višeslojnost građevine.⁶⁷

U ovome kontekstu važno je spomenuti da na temelju istraživanja različitih arhitekata i povjesničara umjetnosti postoji više mišljenja o gradnji Novigrada. Arhitektica Sena Sekulić-Gvozdanović ističe da se radi o srednjovjekovnom pregrađivanom objektu, čemu se dr. Anđela Horvat protivi govoreći kako je riječ o primjeru renesansnog kaštela s talijanskim utjecajima što ga razlikuje od burga, a svoj tlocrt zasniva na prilagodbi konfiguracije terena. Dr. Zorislav Horvat ističe da Novigrad odstupa od tipičnog renesansnog kaštela s četiri polukule zato što sadrži i petu koja je spojena zidinama na renesansnu jezgru. Najvjerojatnije je ona rezultat prilagođavanja fortifikacijskih arhitektura nakon Krbavske bitke.⁶⁸

Obnova i očuvanje Starog grada Novigrada započeli su 1997. godine i kontinuirano su se provodili do današnjeg dana. Glavni fokus dosadašnjih obnova bio je na restauraciji vanjskih zidina grada i kula kako bi se sačuvala njihova arhitektonska i građevinska autentičnost.

⁶⁵ Isto, 10.

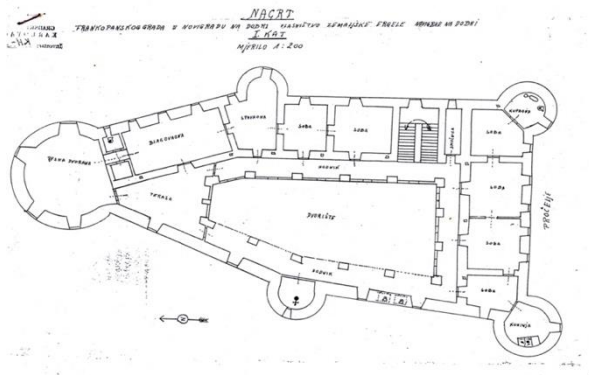
⁶⁶ Isto, 10.-11.

⁶⁷ Isto, 12.

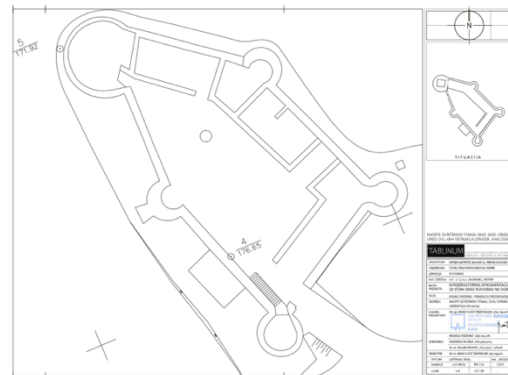
⁶⁸ Isto, 76.

Na zahtjev Općine Netretić izrađen je konzervatorski elaborat kako bi se stvorila programska osnova za buduću obnovu. Do tadašnjeg trenutka, obnova se temeljila na konzervaciji i djelomičnoj obnovi dijelova građevine, bez jasnog programa i unaprijed definirane svrhe. Tek kada su Ministarstvo kulture kontinuirano osiguralo financijska sredstva moglo se planirati sustavno i višegodišnje istraživanje te obnova ruševina grada. Sve ove aktivnosti nadgleda Konzervatorski odjel u Karlovcu.⁶⁹

Danas za karlovački kraj njegova arhitektonska i povijesna baština predstavljaju veliku vrijednost, a zbog izvršenih konzervatorskih radova kao što je izgradnja vidikovca, moguć je i turistički obilazak.

Slika 12. Tlocrt Novigrada prije 1945.

Slika 13. Tlocrt Novigrada danas

⁶⁹ Isto, 9., 90. i 95.

6. Ribnik

Grad Ribnik se nalazi na 143m nadmorske visine u močvarnoj dolini sjeverozapadno od dvadesetak kilometara udaljenog Ozlja.⁷⁰ Ime Ribnik otkriva svoje karakteristike: grad okružen ribnjakom za obranu. Njegova lokacija je iznimno značajna iz povijesne i strateške perspektive. Ribnik je smješten u maloj podvodnoj dolini uz trgovačku i stratešku cestu. On je jedan od najbolje sačuvanih fortifikacija tipa *vodeni burg (wasserburg)*⁷¹ u Hrvatskoj. Ova pozicija, okružena vodom i prirodnim zaprekama, činila je grad Ribnik iznimno teško osvojivim za potencijalne neprijatelje tijekom srednjeg vijeka. Zbog svoje strateške pozicije, Ribnik je imao važnu ulogu u obrani ovog dijela Hrvatske tijekom turbulentnih povijesnih razdoblja.⁷²

Slika 14. Ribnik danas

7.1. Ribnik – povijesni podaci

Najstariji gospodari Ribnika koje nam spominju stari dokumenti bili su knezovi Gorički-Babonići. Ne možemo sa sigurnošću u tvrditi jesu li oni prvi graditelji ovoga grada. Babonići su bili vlasnici nekoliko važnih gradova u regiji, uključujući Ozalj, Samobor, Medvedgrad i Okić. Postoji teorija da su možda i oni izgradili utvrdu Ribnik, iako je jezgra grada vjerojatno starija. Pisani izvori nam o tome ništa ne govore, a provedena istraživanja starih zidina ribničkog grada

⁷⁰ Miletić, Drago, *Stari grad u Ribniku — nedovršeni projekt Bernardina Frankopana*. *Peristil* 45, br. 1 (2002): 15-41. <https://hrcak.srce.hr/147900> (pristupljeno 4.8.2023.)

⁷¹ *Wasserburg* (njemački) – vodeni grad smješten na otoku rijeke, jezera ili na podvodnom terenu, okružen vodom, koja je glavna značajka obrane za slučaj opsade, a obrana je organizirana kružno (Horvat, Zorislav, *Burgologija: Srednjovjekovni utvrđeni gradovi kontinentalne Hrvatske*, UPI-2M PLUS d.o.o., Sveučilište u Zagrebu, Arhitektonski fakultet, Zagreb, 2014., str. 355.)

⁷² Sekulić-Gvozdanović, 2019, 67.

svjedoče nam da je grad građen otprilike pri kraju razdoblja gotike. Možda je razdoblje romaničkog stila ostalo skriveno i pokriveno kasnijom izgradnjom grada.⁷³ Nakon što su Baboniće porazili Mlečani, kralj Karlo Robert ih je svrgnuo s banske časti 1323. godine i oduzeo im sve posjede između Kupe i Save. Zatim ih novi ban Mikac Mihaljević (1325.–1343.) istiskuje iz Pokuplja, a utjecajni Babonići koji su imali svoje središte u Blagaju na Sani, preuzimaju vodeću ulogu. Ribnik, koji je postao kraljevsko dobro, dolazi pod nadzor banske uprave, a kralj Ljudevit ga je darovao Akušu, sinu Mikca Mihaljevića. Pismeni dokazi o postojanju grada govore tek nakon 1325. godine.

Akuš je svoje posjedovanje Ribnika prenio na svoju suprugu Jelenu za njezino doživotno uživanje, a nakon nje je posjed preuzeo njihov sin Mikac Prodanić. Mikac Prodanić, unuk bana koji je izbacio Baboniće, prodao je Ribnik 1394. godine Nikoli IV. Frankopanu za 9.600 zlatnih dukata, a Ribnik je bio u posjedu njegove obitelji gotovo dva stoljeća.⁷⁴ U ovom razdoblju grad je podvrgnut i obnovama, točnije od strane Bernardina Frankopana, no nakon bitke na Krbavskom polju 1493. gradnja luksuznog palasa je obustavljena jer su sredstva prebačena za obranu od Turaka. Darovnicom Stjepana Frankopana Ozaljskog 1576. godine Ribnik su naslijedili knezovi Zrinski, a u njihovim rukama ostaje sve do zrinsko-frankopanske urote, točnije 1670. godine. Grad je tada opljačkan i predan kraljevskoj Komori u čijem je vlasništvu bio do 1702. godine kada je prepušten grofovskoj obitelji Petazzi. Od 1809. godine Ribnik je pripao kralju Franju II koji ga daje generalu Filipu Vukasoviću, no zbog pogibije Ribnik je pripao obitelji Josipa pl. Galla bez čijih popravljanja bi grad danas bio ruševina.⁷⁵ Završna faza u dugoj povijesti Ribnika započinje 2002. godine, kada ga općina, u vjeri da se radi o pravim nasljednicima legendarnog hrvatskog plemićkog roda, prodaje obitelji Dolmi de Frankopan za simboličnih 1,6 milijuna kuna.⁷⁶

Tijekom svoje povijesti, Ribnik je igrao ključnu ulogu kao strateški položaj na cesti prema Krajini, Ogulinu, Zagrebu, Senju i Rijeci. Cesta koja je prolazila kroz Ribnik bila je važna

⁷³ Isto, 69.

⁷⁴ *Frankopanski gradovi*, <https://frankopanskigradovi.ppmhp.hr/ribnik/> (pristupljeno 3.8.2023.)

⁷⁵ Kruhek, 1993, 235.-236.

⁷⁶ *Blaga i misterije*, <https://blagamisterije.com/zagonetka-starog-grada-ribnika-slavnu-i-neistrazenu-mocnu-utvrdu-naposljedku-su-prisvojili-lazni-frankopani/21027/> (pristupljeno 3.8.2023.)

trgovinska ruta tijekom 15. i početkom 16. stoljeća, a sam grad je slao radnike i građevinski materijal za druge utvrde te je održavao konjanike i strijelce. Turci su često napadali okolicu Ribnika tijekom tog razdoblja što je gradu donijelo brojne izazove i prijetnje.

Slika 15. Ribnik s istočne strane, R. Lopašić, 1895.

7.2. Ribnik – arhitektonske karakteristike

Prvi zapis o Ribniku napisao je povjesničar Radoslav Lopašić, ali zbog njegove smrti ostao je nedovršen. Nakon toga, Matica Hrvatska povjerila je Emilu Laszowskomu zadatak da dovrši Lopašićev rad pod naslovom "Oko Kupe i Korane" koji je objavljen 1895. godine. Ribnikom se također bavio Gjuro Szabo u svojoj knjizi "Srednjovječni gradovi u Hrvatskoj i Slavoniji" iz 1920. godine, a nakon toga nije bilo novih publikacija niti istraživanja o Ribniku sve do 2002. godine. Tada je Drago Miletić objavio znanstveni rad pod naslovom *Stari grad Ribnik – nedovršeni projekt Bernardina Frankopana* temeljen na stručnim istraživanjima i opovrgnuo mnoge prethodne teze.

Nije puno poznato o arhitekturi Ribnika sve do dolaska Frankopana. Njihova prisutnost omogućila nam je bolje razumijevanje arhitektonskih karakteristika i povijesnog značaja ovog impozantnog grada. Tijekom kraja 14. i početka 15. stoljeća započeta je izgradnja danas najstarijih dijelova grada, čemu je svjedok kamena ploča nad starim, a danas zazidanim ulazom u

grad na istočnoj strani grada. Ona nosi grb knezova Krčkih.⁷⁷ Taj istočni dio grada s branič-kulom pripada starijem dijelu Ribnika. Vrijeme vladavine Frankopana jest jedna od najznačajnijih faza u povijesti utvrde Ribnik, a posebno se ističe vrijeme Bernardina Frankopana. U to vrijeme, Ribnik je doživio značajne promjene u svojoj arhitekturi i funkcionalnosti. Bernardin je započeo gradnju prstenastog tlocrta grada s 250 cm debelim obodnim obrambenim zidom. S istočne strane izgrađena je jaka utočišna kula do koje je smješten ulaz u grad, a na zapadnoj strani izgrađena je peterokutna kula. Taj istočni dio Ribnika, zajedno s branič-kulom grada, čini najstariji segment ovog utvrđenog grada. Branič-kula je nekada bila i viša nego što je danas, čak toliko da ju je bilo moguće vidjeti čak i iz Metlike (Republika Slovenija). Njeni tri ili više kata ukazivali su na visinu od oko 30 metara. Ipak, danas je kula izjednačena s visinom ostatka grada. Na tlocrtu grada jasno se izdvajaju dvije snažne peterokutne kule, iako danas postoji samo jedna sa zapadne strane. Druga je nekada stajala na mjestu današnjeg kolskog ulaza na južnoj strani. Ovo sugerira da su graditelji Ribnika imali snažnu namjeru čvrsto osigurati grad od neprijatelja. Gradnja ovog dijela grada datira iz 15. stoljeća, dok peterokutne kule ukazuju na kasniji period, kada je već jačala turska prijetnja, dakle, krajem 15. i početkom 16. stoljeća. Pretpostavlja se da su ove kule podignute tijekom velikih graditeljskih projekata koje je provodio knez Bernardin Frankopan kako bi ojačao obranu svojih posjeda. Arhitektonske značajke ovih građevina, poput karakterističnih puškarnica, svodova, prozora, detalja na vratima i prozorima, unutarnjeg uređenja i galerija koje povezuju prostorije grada, jasno ukazuju na stil i duh kasnogotičkog i ranorenesansnog razdoblja gradnje Ribnika.⁷⁸

Dakle, Miletić primjećuje dva arhitektonska sloja: donji sloj koji obuhvaća prizemlje i prvi kat iz kasnog srednjeg vijeka i drugi koji čini drugi kat. Donji sloj je izgrađen koristeći velike priklesane kamene blokove postavljene u pravilne redove. Gornji, mlađi sloj grada je žbukan, ima velike prozorske otvore kvadratnog ili pravokutnog oblika s drvenim okvirima. Ova različita morfologija starije frankopanske strukture grada ukazuje na to da je gradnja počela prema unaprijed planiranom projektu u kojem su svake prostorije bile pažljivo osmišljene. Također, gradnja kapele na zapadnom dijelu palasa (moguće na katu, slično kao u Ozlju) bila je

⁷⁷ Kruhek, 1993, 235.– 236.

⁷⁸ Horvat, Zorislav, *Fortifikacijska djelatnost Bernardina Frankopana, Modruški zbornik* 3, br. 3 (2009): 237-286.

<https://hrcak.srce.hr/79734>, str. 5. (pristupljeno 2.8.2023.)

planirana.⁷⁹ Time dokazuje da je graditelj upravo Bernardin Frankopan koji se nakon poraza na Krbavskom polju okreće zapadu i nastoji učvrstiti obranu svojih gradova od Modruša, Ogulina, Bosiljeva, Novigrada do Ozlja i Dubovca. Kruškolike puškarnice, nadvratnici, svodovi, prozori i drugi detalji govore o njegovom graditeljskom stilu i razdoblju kasne gotike i renesanse.⁸⁰

Bernardinov projekt ostaje nedovršen najvjerojatnije zbog poraza na Krbavskom polju 1493. godine, no možemo zaključiti to da gradnja nije prekinuta. Spomenuto nadozidavanje novog obrambeno-stambenog objekta uz branič kulu s kapijom i pokretnim mostom označilo bi Ribnik kao najreprezentativniji palas na našim prostorima i zadovoljavao bi tadašnje najviše europske standarde stanovanja (imao je čak šest zahoda). Ribnik je danas klasičan primjer grada okruženog vodom, poznatog i kao *Wasserburg*. Njegova tlocrtna osnova je nepravilni krug sa značajnim obrambenim zidinama. U samom gradu nalaze se dvije ključne kule: branič-kula ima kvadratni tlocrt, dok je druga kula peretokutnog oblika. Prvobitni ulaz u Ribnik bio je uz branič-kulu, no kasnije je taj ulaz zazidan, a otvoren je novi ulaz na zapadnom zidu. Unutar samog grada, objekti su raspoređeni uz obodne obrambene zidove, a za pristup prostorijama na prvom i drugom katu služi drvena konzolna galerija.⁸¹

Tijekom 19. i 20. stoljeća, Ribnik je podvrgnut različitim fazama istraživanja, obnove i konzervacije. Svježa konzervatorsko-restauratorska istraživanja provedena na Ribniku, vođena od strane Drage Miletića iz Hrvatskog restauratorskog zavoda u Zagrebu, otkrila su neobične detalje o njegovoj povijesti.⁸² U njemu se nalazi mnogo pojedinosti koje su vjerojatno bile planirane za uključivanje u objekte koji nikada nisu bili dovršeni. Ovaj slučaj ilustrira tipične prakse srednjovjekovne gradnje, gdje su radovi započinjani i prekidani, a objekti su prilagođavani u skladu s dostupnim resursima i potrebama.⁸³

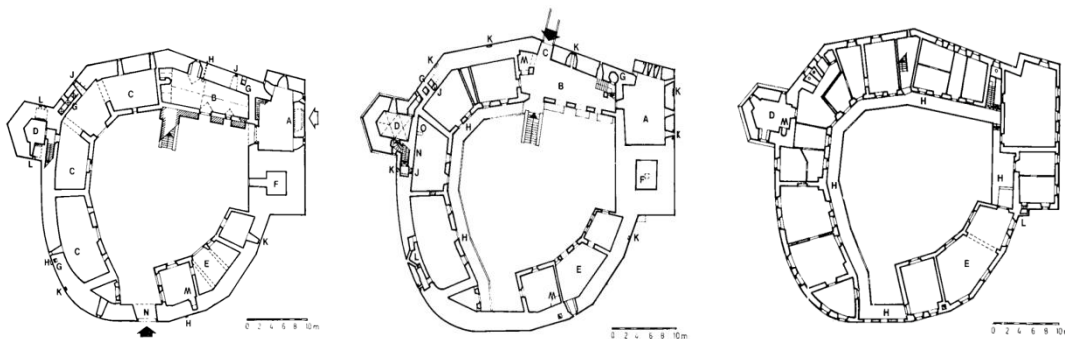
⁷⁹ Miletić, 2002, 20.-29.

⁸⁰ Miletić, 2002, str. 19.

⁸¹ Miletić, Drago, *Plemićki gradovi kontinentalne Hrvatske*, DPUH, Zagreb, 2012., str. 162.-164. i 221.

⁸² Miletić, 2002.

⁸³ Horvat, 2009, 21.

Slika 16. tlocrt prizemlja Ribnika, 1. kata i 2. kata

8. Ozalj

Stari grad Ozalj, smješten na visokom brijegu iznad rijeke Kupe, jedno je od značajnih kulturnih naslijeđa Hrvatske. Njegova povijest seže duboko u prošlost, a prvi pisani tragovi o Ozlju datiraju iz 13. stoljeća. Grad se ističe svojom impozantnom arhitekturom i povijesnim značajem. Tijekom stoljeća služio je kao utvrda i rezidencija za različite vlasnike, uključujući Baboniće, Frankopane i Zrinske. Ovo razdoblje dinastičkih borbi i političkih promjena ostavilo je dubok trag na izgledu grada, a njegova arhitektura kombinira različite stilove od gotike i renesanse do baroka. Danas se Stari grad Ozalj koristi kao muzejski kompleks koji pruža uvid u bogatu povijest ovog područja.

Slika 17. Ozalj danas

8.1. Ozalj – povijesni podaci

Stari grad Ozalj povijesno je bogato nalazište s tragovima naselja koji sežu unatrag tisućama godina. Prapovijesni dokazi ukazuju na naselje iz doba neolitika, posebno lendelske kulture, s ostacima stambenih struktura koja potječu otprilike iz 3. tisućljeća prije Krista. Osim toga, brojni prapovijesni predmeti pronađeni na tom području svjedoče o naprednom životu u prijelaznom

razdoblju između neolitika i eneolitika ili bakrenog doba.⁸⁴ Iako se vjeruje da je gradnja kamenog grada na ovom području započela već u 6. stoljeću, prvi pisani zapis o današnjem Starom gradu Ozlju potječe iz 1244. godine, kada mu je hrvatsko-ugarski kralj Bela IV. dodijelio status slobodnog kraljevskog grada. Do 1325. godine Ozljem gospodari plemićka obitelj Babonić, a u to vrijeme grad je služio za obranu od viteškog reda Teutonaca. U periodu od 1325. godine do 1398. Ozalj je u rukama ugarsko-hrvatskih kraljeva kada ga kralj Sigismund prodaje knezu Nikoli Krčkom – Frankopanu. Iako ne postoji pismena dokumentacija, pretpostavljamo da je Ozalj u potpunosti pregrađivan dok su njime gospodarili Frankopani, a nakon izgubljenog Trsata, Senja i Modruša bio je im je glavno središte. Novi gospodari, Zrinski, u Ozalj stupaju od 1550. godine u čijem vlasništvu ostaje do neuspjele Zrinsko-Frankopanske urote. Grad je i u tom razdoblju doživio dogradnje i preinake čime se počela gubiti najstarija jezgra grada. Bio je zaštićen rijekom Kupom, zemljanim opkopom i okružen zidom s pet polukula, a jedini ulaz s drvenim mostom nalazio se na zapadu.⁸⁵

Nakon vladavine Zrinskih, Ozalj je zaplijenjen i opljačkan te je njime upravljalo više plemićkih obitelji. Prvo su ga posjedovali članovi obitelji Petazzi od 1702. godine, a potom obitelj Perlasi od 1725. godine. Franjo Perlas je 1753. godine proveo obnovu dvorca u baroknom stilu. 1928. godine, vlasnici dvorca, knezovi Thurn i Taxis, predali su ga Družbi *Braće hrvatskog zmaja*. Družba je brzo pokrenula obnovu dvorca kako bi ga sačuvala i pružila mu novu svrhu. Jedan dio dvorca je pretvoren u hotel s restoranom, dok je drugi dio postao muzej, arhiv i knjižnica. Družba se brinula o dvorcu sve do Drugog svjetskog rata, kada su ga 1945. godine okupatori zaposjeli i ozbiljno oštetili.⁸⁶

Stari grad ostao je zanemaren sve do 1952. godine kada je započela njegova restauracija od strane Hrvatskog restauratorskog zavoda. Godine 1971. Zavičajni muzej Ozlja otvoren je na prvom katu sjevernog krila dvorca, dok je preostali dio prostora bio iznajmljen hotelsko-ugostiteljskom poduzeću. Krajem devedesetih, dvorac je ponovno postao vlasništvo Družbe

⁸⁴ *Hrvatski vojnik*, <https://hrvatski-vojn timer.hr/stari-grad-ozalj/> (pristupljeno 13.8.2023.)

⁸⁵ *Blaga i misterije*, <https://blagamisterije.com/i-svaka-smjela-dusa-u-silnom-gradu-osjetit-ce-geslo-navik-zivi-ki-zgine-posteno-s-kula-vidjeti-sto-su-gledali-zrinski-o-cemu-pisali-frankopani/19966/> (13.8.2023.)

⁸⁶ Kruhek, 1993, 231.-232.

Braće hrvatskog zmaja, koja je od tada razvijala planove za temeljitu obnovu i grada.⁸⁷ Obnova Starog grada Ozlja također pruža priliku za razvoj turizma i gospodarstva u regiji. Muzejske izložbe, kulturni događaji i turistički programi privlače posjetitelje i potiču ekonomski razvoj. S obzirom na njegovu povijest i značaj, obnovljeni dvorac ima potencijal postati kulturnom i turističkom destinacijom od nacionalnog značaja.

Slika 18. Ozalj u 19. stoljeću

8.2. Ozalj – arhitektonske karakteristike

Arhitektonske karakteristike grada Ozlja oblikovale su se od razdoblja srednjega vijeka pa sve do danas. Prema Seni Sekulić-Gvozdanović postoje četiri faze u izgradnji plemićkog grada Ozlja.⁸⁸

Prva faza odnosi se na Baboniće, odnosno 13. stoljeće. Prvotna romanička jezgra postala je središnje mjesto oko kojeg su se tijekom vremena dodavale stambene i druge zgrade. Babonići su odgovorni za konstrukciju četvrtaste branič-kule i prvog vanjskog obrambenog sustava koji se danas nalazi ispod površine zemlje.

Zatim počinje druga faza za vrijeme vladavine Frankopana koja traje od 1449. godine do 1500. kada je pregrađen gotovo cijeli grad, no nažalost točne pisane dokumentacije nemamo. Izgradili

⁸⁷ *Blaga i misterije*, <https://blagamisterije.com/i-svaka-smjela-dusa-u-silnom-gradu-osjetit-ce-geslo-navik-zivi-ki-zgine-posteno-s-kula-vidjeti-sto-su-gledali-zrinski-o-cemu-pisali-frankopani/19966/> (pristupljeno 13.8.2023.)

⁸⁸ Sekulić-Gvozdanović, 2019, 64.

su i gotičku kapelu i stilski bliske kule na kojoj danas počiva drveni most. O tome svjedoči i veliki kameni grb Frankopana koji je bio uzidan u zid unutarnjih vrata između vanjskog zida i branič kule.⁸⁹

Treća faza odnosi se na razdoblje Zrinskih kada je opasnost od Turaka sve jača, stoga je poboljšani obrambeni sustav grada s novom kvadratičnom ulaznom kulom i pokretnim mostom. Za njihovo vrijeme doprinos izgradnji Ozlja izvršen je u najvećoj mjeri do tada. Najveći pothvat očituje se u izgradnji reprezentativne palače Zrinskih na samoj litici iznad Kupe što je i uvijekvečeno natpisom nad vratima iz 1556. Iako sadrži elemente kasne gotike, palača je građena u renesansnom stilu. Obitelj je dala sagraditi i kapelicu posvećenu sv. Antunu Padovanskom.⁹⁰ Posljednja faza iz koje potječe i današnji izgled trajala je tijekom 18. stoljeća za vrijeme grofova Perlasa i Bačana kada je dvorac poprimio barokni izgled. Grad je obnovljen i uređen je njegov okoliš. Južno i istočno krilo podignuto je za jedan kat, a Ozalj je od feudalnog kastruma stasao u gospodski dvorac.⁹¹

Ozalj je danas sagrađen na dva kata i omeđen je visokim zidom s većim brojem okruglih kula.⁹² Danas Ozalj, prema Zorislavu Horvatu pripada tipu plemićkih gradova složenoga tlocrta, odnosno centralnom poligonalnom tipu grada s nepravilnim tlocrtom.⁹³ Ulaz u grad vodi sa zapadne strane preko visokog drvenog mosta koji je nekada bio podržan lancima i čiji su ostaci naznačeni željeznim točkovima iznad gradskih vrata.⁹⁴ Ulazna kula je dvokatna zgrada s velikim gradskim vratima okruženim masivnim kamenim vratnicama. Iznad vrata se nalaze kamene kugle kao dekoracija. Svaki kat ima prozor, a na prvom katu su i dvije puškarnice. Nasuprot ulaznih vrata je još jedna četverokatna kula s prizemnom prostorijom i drvenim stropovima na prvom i drugom katu, a s njene strane nalazi se najstariji očuvani dio grada, Palača Zrinskih. Na njenom pročelju u visini polukata nalaze se vrata s kasnogotičkim vratnicama, na kojima je uklesano ime Nikole Zrinskog i godina 1556, a imala je i zidne oslike s renesansnim

⁸⁹ Kruhek, 1993, 232.

⁹⁰ Isto, 233.

⁹¹ Sekulić-Gvozdanović, 2019, str. 64.

⁹² Kruhek, 1993, 26.-27.

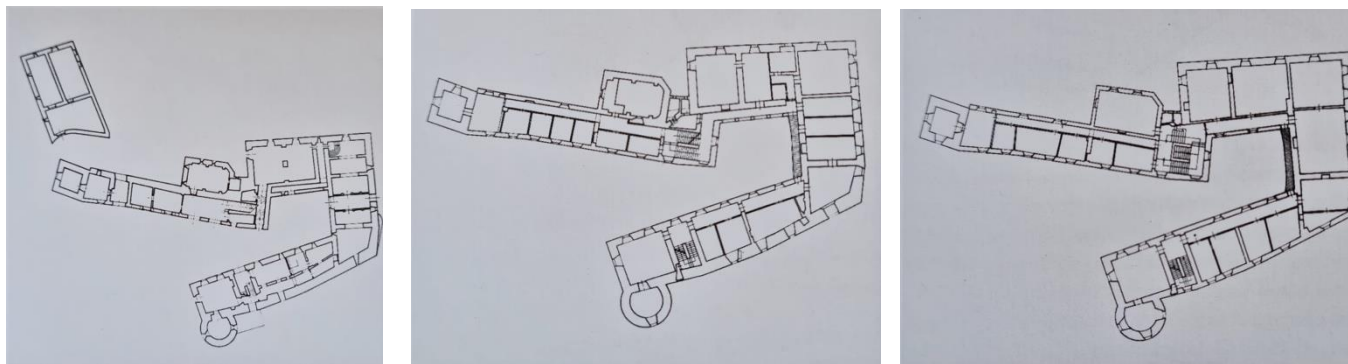
⁹³ Horvat, Zorislav, *Pozicije burgova u Prostoru: znanstveni časopis za arhitekturu i urbanizam*, Vol.16 No.1(35), 2008, Zagreb, str. 25.-26.

⁹⁴ Laszowski, Emilij, *Grad Ozalj i njegova okolica*; Pretisak; Ozalj, 1993.; str. 27.

značajkama.⁹⁵ Palas možemo usporediti s još jednim važnim frankopanskim gradom na području Karlovačke županije – Ogulinom. Također se i ogulinski četveroetažni palas nalazi na jugoistočnom zidu kaštela. Južna je kula manja nego sjeverna što bi značilo da je obrana s te strane morala biti jača.⁹⁶

Još jedan važan dio kompleksa je gotička dvorska kapela sagrađena u 15. stoljeću čija posebnost je pravokutno izdignuto svetište. Bila je križno nadsvođena s baroknim ukrasom i bogato oslikana čemu svjedoče ostaci pigmenta na zidovima.⁹⁷

Grad je arhitektonski iznimno važan, no njegov izgled znatno se promijenio zbog različitih obnova i restauracija. Obnova Starog grada započela je krajem 80-ih godina prošlog stoljeća s obimnim arheološkim istraživanjima, a potom su se nastavili radovi na uređenju palasa i dviju kula. Uz pažljivo uređenje krovišta južnog krila i svih pročelja tog dijela Starog grada Ozlja, kao i Trške kule, dovršena je još jedna faza obnove Ozlja. O svim tim radovima sastavljena su izvješća o provedenim istraživanjima, koja su pripremili stručnjaci poput Dok-arta iz Zagreba 2007. godine i arhitektica Branka Križanić koja je 2008. godine izvijestila o rezultatima konzervatorsko-restauratorskih istraživanja pročelja južnog krila grada.⁹⁸

Slika 19. Ozalj tlocrt prizemlja, prvog kata i drugog kata

⁹⁵ Laszowski, 1993, 34.

⁹⁶ Vučić-Šneperger, Boris, *Konzervatorska studija starog grada Ogulina*, Zagreb, 2017. <https://zavicajni-muzej-ogulin.hr/wp-content/uploads/2019/07/URBANISTI%C4%8CKO-KONZERVATORSKA-STUDIJA-STAROG-GRAD-OGULINA-20171020.pdf> (pristupljeno 30.8.2023.)

⁹⁷ Laszowski, 1993, 36.-42.

⁹⁸ ATIKA, Obrt za restauriranje umjetnina. *Izviješće o završnoj prezentaciji istočnog i sjevernog pročelja Starog grada Ozlja*, Zagreb, 2014., str. 3.

9. Osobna svjedočanstva o recentnim obnovama fortifikacijske arhitekture na karlovačkom području

Hrvatska u prošlom stoljeću nije pridavala previše pozornosti obnovi starih gradova. Nažalost, na našim je područjima teško dosegnuti standard obnove kojeg su postigle Engleska i Francuska. Isto tako je važno da se naš kraj razvijao kao industrijski bazen, čime je potreba za obnovom starih gradova bila još manja. Dosadašnje obnove od 90-ih godina 20. stoljeća izvedene su financiranjem najviše iz nacionalnih sredstava, u manjem dijelu sredstvima lokalne zajednice, a prema odredbama Zakona o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara Republike Hrvatske. U ovom poglavlju predstavljam karlovačku arhitekticu koja je vodila obnovu i revitalizaciju predmetnih utvrda. Gospođa Branka Križanić je arhitektica koja se kao konzervatorica u Konzervatorskom odjelu u Karlovcu pri Ministarstvu kulture i medija RH istaknula svojim posvećenim radom u obnovi i očuvanju povijesnih utvrda, među kojima su Dubovac, Novigrad na Dobri, Ribnik i Ozalj. Njezin značajan doprinos u revitalizaciji ovih kulturnih spomenika predstavlja ključan korak u očuvanju hrvatske kulturne baštine. Njezinom stručnošću i predanošću ovi utvrđeni gradovi dobili su drugu priliku da postanu živa povijest u životu novih generacija. Njezin rad predstavlja most između prošlosti i sadašnjosti, omogućujući nam da uživamo u ljepoti i povijesti ovih utvrđenih gradova dok ih prilagođava potrebama današnjeg društva. Tijekom razgovora s gospođom Brankom Križanić saznali smo koji je bio tijek obnove starih gradova, koji su bili problemi s kojima se susretala tijekom svoje djelatnosti, koje suvremene tehnike su korištene kao i koje su posebitosti novih namjena u koje se lokaliteti obnavljaju.

Branka Križanić, kao arhitektica konzervatorica u Konzervatorskom odjelu u Karlovcu od 1990. godine, vodila je radove obnove i revitalizacije predmetnih starih gradova. Međutim, obnova je bila prekinuta zbog ratnih zbivanja u Republici Hrvatskoj, gdje je prioritet bio zaštita ugrožene kulturne baštine. Nakon rata, nacionalni identitet i briga za kulturnu baštinu postali su važni, što je potaknulo obnovu starih gradova. Ministarstvo kulture RH osiguralo je financijska sredstva za obnovu ovih kulturnih dobara, uz angažman civilnih udruga u lokalnim zajednicama.

Cilj obnove i revitalizacije starih gradova Dubovca, Novigrada na Dobri, Ribnika i Ozlja bio je očuvati kulturne i povijesne spomenike kao važan dio hrvatske baštine te sačuvati njihovu autentičnost i ljepotu radi prenošenja povijesti i kulture budućim generacijama. Također, cilj je

bio stvaranje atraktivnih turističkih odredišta kako bi se potaknuo razvoj kulturnog turizma u Karlovačkoj županiji.

Tijekom dugogodišnjeg rada arhitektica ističe kako je svaki grad bio priča za sebe te je svaki zahtijevao drugačiji pristup obnovi. Ozalj i Dubovac su bili u relativno dobrom stanju i služili su kulturnoj i ugostiteljskoj svrsi, dok su Novigrad i Ribnik bili u lošem stanju. Obnova tih gradova uključivala je interventne mjere zaštite, poput popravka krovova i drvenih galerija. Posebno težak bio je proces obnove Novigrada, koji je bio gotovo potpuno uništen i zahtijevao je detaljno istraživanje i obnovu zida po zidu. Na primjer, obnova Dubovca uključivala je popravak krovišta i uklanjanje intervencija u unutrašnjosti. Novigrad na Dobri prošao je kroz proces istraživanja, rekonstrukcije zidova i uređenja kule. Ribnik je djelomično obnovljen prije prodaje privatnom vlasniku, dok je Ozalj prošao kroz opsežna restauratorska istraživanja i sanaciju zidova i krovišta. Dinamika obnove bila je usko povezana s dostupnošću financijskih sredstava i izradom tehničke dokumentacije.

Arhitektica ističe da obnova utvrda predstavlja kompleksan izazov koji zahtijeva suradnju različitih stručnjaka. Proces obnove uspoređuje s kreativnim činom i ističe važnost entuzijazma lokalne zajednice koja želi sačuvati kulturnu baštinu i nacionalni identitet. Raditi u takvom okruženju smatra čašću i privilegijom te ističe da su izazovi bili motivirajući za nove aktivnosti.

Svi navedeni gradovi još uvijek prolaze kroz proces revitalizacije i rekonstrukcije, što uključuje istraživanje, izradu projekata i izvođenje radova. Ovaj napor je probudio bogatu povijest tog područja, potaknuo pozitivne snage te povećao vidljivost i valorizaciju kulturne baštine Karlovačke županije u okviru hrvatske baštine. Krajnji cilj je obnovljeno kulturno dobro koje će obavljati održivu funkciju te će predstavljati ključni dio kulturne baštine Karlovačke županije i Republike Hrvatske. Također, bit će integrirano u širi projekt pod nazivom "Dodir civilizacija" u Karlovačkoj županiji, koji promovira povijest i život Zrinskih i Frankopana, te će se povezivati s drugim projektima kao što su "Putovi Frankopana" u Primorsko-goranskoj županiji.

Iz razgovora s arhitekticom, jasno je da obnova i revitalizacija starih gradova predstavlja izazovan, multidisciplinarni proces koji zahtijeva stručnost i suradnju različitih struka.

Arhitektica ističe važnost očuvanja kulturne baštine i nacionalnog identiteta kroz obnovu tih gradova te naglašava entuzijazam lokalne zajednice kao ključni pokretač. Možemo zaključiti da je obnova ovih gradova dugotrajan proces koji zahtijeva strpljenje i predanost.

Također, važno je širenje svijesti o važnosti očuvanja povijesti i kulturne baštine kako bi se inspirirale nove generacije da se uključe u očuvanje i revitalizaciju starih gradova i drugih kulturnih spomenika.

U kontekstu zaštite kulturnih dobara povjesničar umjetnosti, Tomislav Marasović ističe kako se danas njihovo očuvanje postiže primjenom različitih metoda prema stupnju očuvanosti. Imajući u vidu da je Marasović postavio kriterije 1985. godine, može se uočiti da se takav pristup i danas primjenjuje u obnovi, ali razrađeni s dodatnim kriterijima konzervatorske struke. Održivost i očuvanje povijesnih struktura, bez razmišljanja o određenim kompromisima i rekonstrukcijom utemeljenoj na detaljnim istražnim konzervatorsko resaturatorskim i arheološkim radovima i nalazima, danas nije održiva. Pažljivim i analitičkim pristupom svakom pojedinačnom kulturnom dobru potrebno je donijeti odluke o njihovoj prezentaciji i obnovi.⁹⁹

10. Zaključak

Dubovac, Novigrad na Dobri, Ribnik i Ozalj su izvanredni primjeri feudalnih rezidencija koje su tijekom stoljeća svjedočile o bogatoj povijesti Hrvatske. Ono što je najbitnije i zajedničko ovim utvrđenim gradovima je njihova arhitektonska i kulturna vrijednost koja oživljava prošle epohe.

Svaki od ovih gradova ima svoju jedinstvenu priču koja seže u daleku prošlost i čini neizbrisiv dio hrvatske kulturne baštine. Ono što im je zajedničko jest da se javljaju dosta rano, od 13. stoljeća te da su štitile hrvatsko tlo od napada Osmanlija i brojnih drugih neprijatelja. Služile su i kao rezidencije našim najpoznatijim plemićkim obiteljima, kontrolirali su trgovačke puteve, bili su upravna središta za lokalne vlasti i označavali predstražu i svojevrsan štit obrani Karlovca i daljnjem prodiranju neprijatelja. Razdoblje 15. i 16. stoljeća za njih je od velikog značaja zato što su utvrde tada doživjele brojne preinake i obnove. O prvotnom izgledu, tlocrtu, obrambenim arhitektonskim elementima saznajemo iz dosadašnjih konzervatorskih elaborata. Možemo sa

⁹⁹ Marasović, Tomislav, *Aktivni pristup graditeljskom naslijeđu*, Sveučilište u Splitu, Split, 1985., str. 121.

sigurnošću reći da ove utvrde imaju zajedničku karakteristiku kao srednjovjekovne obrambene strukture, ali su tijekom vremena mijenjale svoje funkcije i arhitektonske karakteristike kako su se mijenjali vlasnici i povijesne okolnosti te predstavljaju složene graditeljske strukture koje se kao takve moraju i prezentirati. Ovi izvanredni gradovi - Dubovac, Novigrad na Dobri, Ribnik i Ozalj - predstavljaju ne samo arhitektonske dragulje, već i svjedoke bogate hrvatske povijesti. Tijekom stoljeća su se transformirali iz obrambenih utvrda u reprezentativne dvorce, ostavljajući nam neprocjenjivo kulturno naslijeđe.

Danas, očuvani i djelomično obnovljeni, svaki od njih svijetli kao simbol hrabrosti i izdržljivosti, podsjećajući nas na duboke korijene i raznolikost hrvatske kulturne baštine. Značaj ovih utvrđenih feudalnih rezidencija za Republiku Hrvatsku iznimno je važan jer su oni svjedoci hrvatske povijesti tijekom osmanlijskih prodora i borbe za očuvanjem hrvatskog teritorija, a uz to prikazuju i način feudalne gradnje u pokupskom dijelu Karlovačke županije. Očuvanjem ovih povijesnih spomenika, Hrvatska čuva svoju kulturnu baštinu i promovira svoju bogatu prošlost, no riječ je o baštini koja zahtijeva velika ulaganja. Osim toga, ovi gradovi su i centri gdje se održavaju različiti kulturni događaji, izložbe i manifestacije, što doprinosi kulturnom životu i turizmu u Hrvatskoj.

U konačnici, utvrđene feudalne rezidencije kao što su Dubovac, Novigrad na Dobri, Ribnik i Ozalj su dragocjena kulturna baština koja obogaćuju identitet Republike Hrvatske i čine je posebnom destinacijom za sve one koji žele istražiti njezinu povijest i ljepotu. Plemički gradovi na području Pokuplja su jedna, u povijesno umjetničkom smislu, još uvijek nedovoljno neistražena tema.

11. Popis literature

1. *ATIKA*, Obrt za restauriranje umjetnina, *Izješće o završnoj prezentaciji istočnog i sjevernog pročelja Starog grada Ozlja*, Zagreb, 2014.
2. *Blaga i misterije*, <https://blagamisterije.com/i-svaka-smjela-dusa-u-silnom-gradu-osjetitce-geslo-navik-zivi-ki-zgine-posteno-s-kula-vidjeti-sto-su-gledali-zrinski-o-cemu-pisali-frankopani/19966/> (pristupljeno 13.8.2023.)
3. *Blaga i misterije*, <https://blagamisterije.com/zagonetka-starog-grada-ribnika-slavnu-i-neistrazenu-mocnu-utvrdu-naposljedku-su-prisvojili-lazni-frankopani/21027/> (pristupljeno pristupljeno 3.8.2023.)
4. *Društvo Frankopan*, <http://društvo-frankopan.hr/stari-grad/> (prustupljeno 7.8.2023.)
5. Družba *Braća hrvatskog zmaja*, http://dbhz.hr/wordpress/?page_id=205 (pristupljeno 13.8.2023.)
6. Duić R.; Tomljenović M.; Križanić B.; D. Krstonošić, *Studija zaštite i revitalizacije krajobrazne cjeline stari grad Dubovac*, ured ovlaštenog krajobraznog arhitekta Robert Duić, Karlovac, 2015.
7. *Frankopanski gradovi*, <https://frankopanskigradovi.ppmhp.hr/ribnik/> (pristupljeno 3.8.2023.)
8. *Grad Karlovac*, <https://www.karlovac.hr/grad/zvijezda-93/93> (pristupljeno 24.7.2023.)
9. Horvat, Zorislav, *Burgologija: Srednjovjekovni utvrđeni gradovi kontinentalne Hrvatske*, UPI-2M PLUS d.o.o., Sveučilište u Zagrebu, Arhitektonski fakultet, Zagreb, 2014.
10. Horvat, Zorislav, *Fortifikacijska djelatnost Bernardina Frankopana*, *Modruški zbornik* 3, br. 3 (2009): 237-286. <https://hrcak.srce.hr/79734> (pristupljeno 2.8.2023.)
11. Horvat, Zorislav, *Pozicije burgova u Prostoru: znanstveni časopis za arhitekturu i urbanizam*, Vol.16 No.1(35), 2008, Zagreb, str. 25.-26.
12. *Hrvatska enciklopedija*, mrežno izdanje, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Utvrde. <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=63531> (pristupljeno 20.7.2023.)
13. *Hrvatska enciklopedija*, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža. Pokuplje, <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=49061> (pristupljeno 29.8.2023.)
14. *Hrvatski vojnik*, <https://hrvatski-vojnik.hr/stari-grad-ozalj/> (pristupljeno 13.8.2023.)
15. Karbić, Marija, *Vrijeme sazrijevanja, vrijeme razaranja. Hrvatske zemlje u kasnome srednjem vijeku*, Povijest Hrvata, sv. 3, ur. Zoran Ladić, Matica hrvatska, Zagreb, 2019.

16. *Karolinska cesta*, <https://enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=30637> (pristupljeno 30.8.2023.)
17. Kasunić, Anamaria, *Stari grad Dubovac*, diplomski rad, Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet u Zagrebu, Odsjek za povijest umjetnosti, Zagreb, 2014.
18. Kos, Fran, *Frankapan Modruški, Bernardin. Oratio pro Croatia – Govor za Hrvatsku, 500. obljetnica, prir. Ivan Jurković i Violeta Moretti. Zagreb: Školska knjiga 2022., 207 str.. Kroatologija*, vol. 13, br. 3, 2022, str. 234-237. <https://hrcak.srce.hr/294400> (pristupljeno 29.8.2023.)
19. Križanić, Branka, *Nakon pola stoljeća ponovno sa nama - Novi sjaj drevnog Dubovca*, članak iz časopisa *Meridijan*, br. 194, Zagreb, 2017.
20. Kruhek Milan, *Novigrad na Dobri* (povijesni vodič), 2003.
21. Kruhek, Milan, *Graditeljska baština karlovačkog Pokuplja*, Matica Hrvatska Karlovac, Karlovac, 1993.
22. Kruhek, Milan, *Karlovac. Utvrde, granice, ljudi*. Matica hrvatska., Zagreb, 1995.
23. Kruhek, Milan, *Krajiške utvrde i obrana Hrvatskog kraljevstva tijekom 16. stoljeća*, Institut za suvremenu povijest, Monografije i studije, Knjiga 1., Zagreb, 1995.
24. Laszowski, Emilij, *Grad Ozalj i njegova okolica*; Pretisak; Ozalj, 1993.; str. 27.
25. Marasović, Tomislav, *Aktivni pristup graditeljskom naslijeđu*, Sveučilište u Splitu, Split, 1985.
26. Margetić, Lujo, *Cetinski sabori u 1527.. Senjski zbornik* 17, br. 1 (1990): 35-44. <https://hrcak.srce.hr/74387> (pristupljeno 23.7.2023.)
27. Marinović, Ivana, *Cisterna na Starom gradu Novigradu na Dobri. Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu* 54, br. 1 (2021): 529-548. <https://doi.org/10.52064/vamz.54.1.28> (pristupljeno 7.8.2023.)
28. Miletić, Drago, *Plemićki gradovi kontinentalne Hrvatske*, DPUH, Zagreb, 2012.
29. Miletić, Drago, *Stari grad u Ribniku — nedovršeni projekt Bernardina Frankopana. Peristil* 45, br. 1 (2002): 15-41. <https://hrcak.srce.hr/147900> (pristupljeno 4.8.2023.)
30. Ministarstvo kulture i medija, <https://registar.kulturnadobra.hr/#/> (pristupljeno 30.8.2023.)

31. Muze d.o.o. za savjetovanje i upravljanje projektima u kulturi i turizmu, Ratković D.L. i Kukec M., *Studija održivog razvoja kulturnog turizma za Stari grad Dubovac*, Zagreb: TZ Grada Karlovca, 2009.
32. *Muzej grada Karlovca*, <https://mgk.hr/stari-grad-dubovac/stari-grad/> (pristupljeno 24.7.2023.)
33. Pelc, Milan, *Renesansa - Povijest umjetnosti u Hrvatskoj*, Naklada Ljevak, Zagreb, 2007.
34. *Povijest.hr*, <https://povijest.hr/drustvo/gradjevine/novi-grad-na-dobri/> (pristupljeno 7.8.2023.)
35. Raukar, Tomislav, Hrvatska na razmeđu XV. I XVI. stoljeća. *Senjski zbornik* 17, br. 1 (1990): 5-14. <https://hrcak.srce.hr/74367> (pristupljeno 23.7.2023.)
36. *REPUBLIKA HRVATSKA, Ministarstvo kulture i medija*, Stari gradovi (burgovi) i utvrde, <https://min-kulture.gov.hr/kulturna-bastina/vrste-kulturne-bastine/nepokretna-kulturna-bastina/pojedinacna-kulturna-dobra/stari-gradovi-burgovi-i-utvrde-7245/7245> (pristupljeno 23.7.2023.)
37. Rudolf Strohal, *Grad Karlovac opisan i orisan*, Karlovac, „Matica Hrvatska”, 1992. [1906.]
38. Sekulić-Gvozdanović, Sena, *Srednjovjekovni burgovi oko Save i Kupe*, Golden marketing-Tehnička knjiga, Arhitektonski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2019.
39. Szabo, Gjuro, *Sredovječni gradovi u Hrvatskoj i Slavoniji*, Matica Hrvatska, Zagreb, 1920.
40. Tkalčec, T; Karavanić, S.; Kudelić, A. *Zaštitna arheološka istraživanja na Starom gradu Dubovcu 2009- 2010.*, Annales Instituti Archaeologici, god. VII br. 1, 2011.
41. *Vučić-Šneperger, Boris, Konzervatorska studija starog grada Ogulina*, Zagreb, 2017. <https://zavicajni-muzej-ogulin.hr/wp-content/uploads/2019/07/URBANISTI%C4%8CKO-KONZERVATORSKA-STUDIJA-STAROG-GRAD-OGULINA-20171020.pdf> (pristupljeno 30.8.2023.)

12. Popis reprodukcija:

Slika 1. Karta Hrvatske u 16. stoljeću.

Izvor: *Izzi*, <https://hr.izzi.digital/DOS/56495/69179.html> (pristupljeno 24.7.2023.)

Slika 2. Karta starih utvrda na prostoru između Karlovca i Slunja. Crtež Z. Horvata prema povijesnim izvorima

Izvor: Kruhek, Milan, Karlovac. *Utvrde, granice, ljudi*. Matica hrvatska., Zagreb, 1995., str. 84.

Slika 3. Plan karlovačke tvrđave (idealno stanje), nacrtan u rujnu 1646.

Izvor: *Karlovac*, <https://www.karlovac.hr/grad/zvijezda-93/planovi-101/101> (pristupljeno 23.7.2023.)

Slika 4. Stari grad Dubovac – današnji izgled

Izvor: *Gradski muzej Karlovac*, gmk.hr (pristupljeno 27.7.2023.)

Slika 5. Stari grad Dubovac, izvješće ing. J. A. Kreya, 1776/1777

Izvor: Duić R.; Tomljenović M.; Križanić B.; D. Krstonošić, *Studija zaštite i revitalizacije krajobrazne cjeline stari grad Dubovac*, ured ovlaštenog krajobraznog arhitekta Robert Duić, Karlovac, 2015.

Slika 6. Stari grad Dubovac i crkva sv. Mihaela 1889. godine

Izvor: Kafotka, <https://www.kafotka.net/9261> (pristupljeno 28.8.2023.)

Slika 7. Tlocrt plemićkog grada Dubovca po katovima i presjek u razini prizemlja

Izvor: Muze d.o.o. za savjetovanje i upravljanje projektima u kulturi i turizmu, Ratković D.L. i Kukec M., *Studija održivog razvoja kulturnog turizma za Stari grad Dubovac*, Zagreb: TZ Grada Karlovca, 2009. str. 51.

Slika 8. Novigrad na Dobri – danas

Izvor: *Lako.com*, <https://lako.com.hr/2017/03/20/novigrad-na-dobri/> (pristupljeno 7.8.2023.)

Slika 9. Novigrad na Dobri iz zraka

Izvor: <https://safarek.com/novigrad-na-dobri/> (pristupljeno 7.8.2023.)

Slika 10. Pogled na grad s istočne strane, 1910. godina

Izvor: *Kafotka*, <https://www.kafotka.net/3881>

(pristupljeno 8.8.2023.)

Slika 11. 1940.g – 1942.g. – unutarnja pročelja s dvorištem, zbirka obitelji Blažević – Erdeljac

Izvor: Vučić-Šneperger, Boris. *Konzervatorska dokumentacija za stari grad Novigrad*, investitor općina Netretić, Zagreb, 2018., str. 42.

Slika 12. Tlocrt Novigrada prije 1945.

Izvor: *Gradski muzej Karlovac ; Društvo Frankopan*, <http://društvo-frankopan.hr/stari-grad/> (pristupljeno 8.8.2023.)

Slika 13. Tlocrt Novigrada danas

Izvor: Vučić-Šneperger, Boris, *Konzervatorska dokumentacija za stari grad Novigrad*, investitor općina Netretić, Zagreb, 2018., str. 54.

Slika 14. Ribnik danas

Izvor: *Visit Karlovac County.hr*, <https://visitkarlovaccounty.hr/ribnik/> (pristupljeno 10.8.2023.)

Slika 15. Ribnik s istočne strane, R. Lopašić, 1895.

Izvor: *Frankopanski gradovi*, <https://frankopanskigradovi.ppmhp.hr/ribnik/> (pristupljeno 11.8.)

Slika 16. tlocrt prizemlja Ribnika, 1. kata i 2. kata

Izvor: Sekulić-Gvozdanović, Sena, *Srednjovjekovni burgovi oko Save i Kupe*, Golden marketing-Tehnička knjiga, Arhitektonski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2019, str. 68.

Slika 17. Ozalj danas

Izvor: *Upoznaj Hrvatsku*, <https://upoznajhrvatsku.com/ponuda/stari-grad-ozalj> (pristupljeno 13.8.2023.)

Slika 18. Ozalj u 19. stoljeću

Izvor: *Arhivnet*, <http://arhinet.arhiv.hr/DigitalniArhiv/IvanStandl/Ozalj.htm> (pristupljeno 14.8.2023.)

Slika 19. Tlocrt Ozlja

Izvor: Sekulić-Gvozdanović, Sena, *Srednjovjekovni burgovi oko Save i Kupe*, Golden marketing-Tehnička knjiga, Arhitektonski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2019, str. 63.

13. Title, Abstract, Keywords

Fortified feudal residences of Pokuplje in the 15th and 16th centuries - examples of Dubovac, Novigrad na Dobra, Ribnik and Ozlje

In this bachelor paper, we will be dealing with the historical-artistic context of feudal residences established in Pokuplje area, in the period from the 15th to the 16th century. We will especially refer to the forts in Ribnik, Dubovac, Ozlje and Novigrad na Dobri. Pokuplje is the name for the area located along the Kupa River, or in this context, in the northwestern part of Karlovac county, and it was the center of political and military events in that period. Fortified residences therefore played a key role in the defense of this area, especially when talking about the threat of Ottoman destruction. Defense fortifications protected the population and territorial integrity of the area. Karlovac, founded in 1579, became the center of military and administrative power and soon gained strategic importance in the defense of Croatia, but also in the prevention of Ottoman incursions into Carniola and other Austrian countries. In this paper, the emphasis will be on examples of fortified feudal residences that recorded their greatest importance before the construction of the Karlovac fortress. Dubovac, located on a hill northwest of Karlovac, played an important defensive role in stopping the Ottomans' penetration into the valleys of the Kupa and Korana rivers. Novigrad na Dobri is located northwest of Dubovac, along the river Dobra. Ribnik is a rare example of a well-preserved wasserburg type fortress in Croatia, without excessive restoration interventions. Ozalj is located on a hill above the Kupa river, and it was the center of one of the largest feudal estates in the Pokuplje area. Fortified feudal residences also had a significant impact on the cultural and social life of the region. With the loss of their defensive importance, many forts were adapted during the 17th and 18th centuries, in terms of raising housing standards and in terms of their development as centers of rural economies. The lack of relevant historical and artistic literature for individual forts represented a significant challenge in the realisation of this paper.

Keywords: Pokuplje, Dubovac, Novigrad na Dobri, Ozalj, Ribnik, fortified feudal residences, 15th and 16th centuries